

Міжнародний нормативно-правовий акт – це текст, що складається за чіткими регламентаціями та правилами, хоч головна схема і передбачає різні модифікації. Правила побудови МНПА зумовлені його прагматикою: це текст прескриптивного характеру, що й визначає його провідну іллокутивну функцію – впливати на адресата з метою здійснення ним певних дій. Це документ, основою якого є імперативність. Вказана іллокутивна функція визначається за допомогою різних лінгво-прагматичних засобів, а саме за допомогою мовних актуалізаторів категорії імперативності, в тому числі відповідних модальних дієслів та насамперед дієслова *shall*, що є інгерентною властивістю будь-якого директивного документу:

Article 5

The provisions of this Chapter shall not apply to offences and acts committed or about to be committed by a person on board an aircraft in flight in the airspace of the State of registration or over the high seas.

Там, де категоричність поступається допустимості, використовується перміссив *may*:

Article 14

Each Party may reserve the right to apply the measures referred to in Article 20 only to offences or categories of offences specified in the reservation,<...> .

Тут особливу увагу слід приділити перлокутивному складнику. Перлокутивний ефект може бути досягнутим в тому випадку, якщо адресат починає дотримуватися тих інструкцій та вказівок, які надходять від адресанта. Принцип дотримання та виконання міжнародних договорів формулюється у міжнародному праві як “*pacta sunt servanda*” - “договір треба виконувати”.

Іллокутивна функція МНПА зумовлює специфіку кодування інформації: вона повинна бути представлена в максимально експліцитному вигляді, при цьому багатозначність кваліфікується як недолік даного типу тексту. Тільки точність використання термінології, безобразність нетермінологічної лексики, однозначність та прозорість формулювань дає змогу указати той вектор лінгвістичного, а потім і

юридичного тлумачення, що зумовить єдино правильну реакцію адресата та змусить його виконувати постанови, які надає адресант.

До головних правил та принципів викладання інформації в текстах офіційних документів належать послідовність та компактність; однорідність (гомогенність) змісту; уникання протиріч (контрадикцій); відповідність змісту його найменуванню; неможливість випадкових "пробілів", тобто таких положень, що залишені без пояснення; використання відсильних статей. Таким чином, уникання багатозначності, максимальна точність при використанні спеціальних термінів та водночас простота і ясність викладання є ключовими в досягненні повної відповідності перлокуції та іллокуції, без чого директивний документ позбавлений будь-якого сенсу.

Інформаційна адекватність на "виході" та "вході" інформаційно-інтерпретаційного каналу можлива лише при наявності значної області перехрещення інформаційно-інтерпретаційних полів адресанта й адресата, яка створюється завдяки зростанню ролі адресантного складника та його експліцитної репрезентації.

Специфіка тексту МНПА полягає в тому, що автор є не лише відправником інформації. У порівнянні з художнім текстом, адресантний інтерпретаційний складник актуалізує свій потенціал в більшій кількості експліцитних форм, що дозволяє скерувати вторинного інтерпретатора-адресата за єдиним інтерпретаційним вектором.

Слід відмітити важливість посилення фактора інтерактивності за рахунок розширення області елементів авторської інтерпретації, коли стає можливим максимально розширити зону перетину референційних баз адресанта й адресата.

Адресант кодує інформацію таким чином, щоб зберегти максимально можливу кількість інтерпретаційних орієнтирів або індикаторів, які допомагають адресату при дешифруванні тексту та виокремленні закладених у ньому змістів. Серед таких орієнтирів, зокрема, регламентовані тексторозмежувальні індикатори (демаркатори або маркери об'ємно-прагматичного розподілу), що допомагають

правильно структурувати текст з метою прискорення процесу сприйняття та усвідомлення інформації адресатом.

Природні пресупозиції нерідко експлікуються, а це ще більше звужує можливості дивергенції у розумінні та тлумаченні адресанта й адресата. Конвенційні пресупозиції, тобто так звані юридичні фікції є специфічною особливістю правових документів.

Дослідження структурно-лінгвістичних інтерпретаційних орієнтирів свого часу показало, що, незважаючи на значну регламентованість, в об'ємно-прагматичному плані жорсткість текстів досить відносна – чітких рекомендацій та правил їх об'ємно-прагматичного розподілу, не існує. Така відносність виявляється у наявності різних структурних модифікацій, де кількість ієрархічних ланок варіюється в межах від 2 до 7. Найчастіше використовуються чотириланкові структури: (1) частини – (2) статті – (3) пункти – (4) підпункти, які в англійській мові не мають чіткої термінологічної закріпленості: “частина” може називатися як *part*, так і *chapter*, стаття – *article* або *principle*; пункт – *item*, *paragraph*; підпункт – *point*, *subparagraph*. При розгорнутішій схемі використовуються також проміжні ланки, що називаються *titles*.

Важливу орієнтаційну роль відіграють юнктиви як актуалізатори вектора кодування. Багаточисленні конектори дають змогу вказати на співвідношення різних положень документу, визначити їх кореляцію та взаємозалежність, встановити ієрархічну послідовність, що фактично розширює поле їх дії: у деяких випадках вони перебирають на себе функції конекторів, які забезпечують гіпотактичні відносини. Найбільш частотним є аддитивний конектор *and*, диз'юнктив *or* та контрадиктивний елемент *but*. Але часто в МНПА використовуються аддитивно-альтернативні комбінації *and/or*, що увиразнюють адресатну дискрецію. Наприклад:

A Party may submit a proposal to the Secretariat for listing a chemical in Annexes A, B and / or C <...> [Stockholm Conv.].

Специфіка міжнародних нормативно-правових актів (МНПА) полягає в наявності великих власне інтерпретаційних блоків, які зазвичай відсутні, наприк-

лад, у текстах художнього типу, та дають змогу автору ще на етапі породження тексту зняти небажану багатозначність та невизначеність запропонованої інформації, максимально конкретизуючи змістовно-фактуальну частину МНПА.

В результаті впливу міцного інформаційно-інтерпретаційного поля адресанта інтерпретаційний складник адресата значно звужується, тому адресат може виявити свою творчу інтерпретаційну самостійність тільки в зазначених межах.

Особливості побудови міжнародних нормативно-правових актів (МНПА)

Аналіз особливостей побудови інформаційно-інтерпретаційних блоків міжнародних нормативно-правових актів виявляє, що інтерпретаційний складник представлено як спеціальними інтерпретаційними блоками, межі яких збігаються з межами цілих розділів та частин, так і окремими інтерпретаційними вкрапленнями в інші розділи та статті. Останні дають змогу конкретизувати значення термінів або положень даних розділів та статей. Спостереження показали, що інтерпретаційні елементи сумарно можуть складати від 35% до 50% текстового масиву, що є свідченням їх значної ролі в інформаційно-інтерпретаційному просторі МНПА.

Класифікації лінгвістів-лексикологів та вчених-логіків дозволяють дійти висновку, що за наявності низки продуктивних ідей, які стосуються дефінування в текстах документів, запропоновані засоби виділення типів дефініцій є недосконалими з точки зору їх використання в офіційних документах.

Доцільним є використання класифікації дефініцій за різними основами, яка базується на структурно-лінгвістичних та логічних принципах дефінування. Залежно від вичерпності представлення компонентів виділяються розгорнуті та згорнуті дефініції (відповідно 84% та 16% в англомовних текстах МНПА).

Розгорнутими називаються дефініції, в яких поряд з дефінієндумом (те, що визначається) та дефінієнсом (те, що визначає) присутній також експлікований маркер тотожності:

“transferred matters” has the same meaning as in the Northern Ireland Act 1998; and “tribunal” means any tribunal in which legal proceedings may be brought.

Такі дефініції превалюють у МНПА на відміну від дефініцій у словниках, де практично всі визначення мають згорнутий вигляд, що зумовлено структурними особливостями довідників.

Згорнутими дефініціями називаються визначення, у яких дефінієндум є прикладкою або вставленою конструкцією, тобто це дефініції без корелята тотожності:

6(1). An appeal to the Lands Tribunal shall be sending to the registrar a written notice indicating an intention to appeal so that it is received by the registrar within 28 days from the date of the decision appealed against (“the disputed decision”), or <...> [Land Tribunal Rules, 1996 : 1].

Той факт, що вони складають лише 16%, є прикметою наявної тенденції до максимальної експліцитності репрезентації інтерпретаційних елементів.

У межах розгорнутих дефініцій виділяються точні та апроксимаційні дефініції.

Точними називаються дефініції, в яких використовуються власне еквілайзери – лексеми, у семантиці яких концепт тотожності наявний інгерентно: to mean, to be equal to, to denote та ін. Дефініції з такими маркерами називаються строго еквівалентними.

Апроксимаційними називаються дефініції з маркером, який представлений реляційними елементами, в тому числі елементами включення / виключення:

In subsection (1) “enactment” includes one passed or made after the date on which this Act is passed and “instrument” includes one made after that date. [Disability Act, 1995];

“procedure” means any experimental or other scientific use of an animal which may cause it pain<...> including any course of action intended to <...>, but excluding the least painful methods accepted in modern practice<...>[European Conv. for the Protection of Vertebrate Animals, 1987].

Концепт тотожності в таких дефініціях реалізується адгерентно. Апроксимаційні дефініції надають більш великі дискреційні можливості для вторинного інтерпретатора, ніж безпосередні, строго еквівалентні дефініції, формуючи зони інформаційно-інтерпретаційного поля адресата.

Залежно від позиційної кореляції дефінієндума та дефінієнса виділяються прямі та зворотні дефініції.

Прямими називаються визначення з дефінієндумом у препозиції (78%):

The associated ACC/FIC should automatically be on the address list for all SIG-METs issued by the MWO.

Зворотними дефініціями є визначення з дефінієнсом у препозиції (22%). Це переважно конструкції з пасивними дієслівними формами предиката:

Action to be taken by vulcanological observatory

Поряд із власне дефініціями (54%) існує значна кількість уявних (8%) та квазі-дефініцій (38%).

Уявні дефініції – це фактично різні структури, що мають скорочення, аббревіатури, умовні позначення термінологічних сполучень або окремих слів та їх розшифрувань, тобто структури, що зовнішньо нагадують справжні дефініції, проте мають уявний дефінієнс.

(1) (b) a judge of the Court of Session is not to count as a judge of that court for the purposes of section 1(1) of the Court of Session Act 1988 or of section 9(1)(c) of the Administration of Justice Act 1973 ("the 1973 Act");

Такі уявні дефініції, тим не менш, сприяють більш повному розумінню різних термінів та понять, утворюючи ще один шар експлікації.

У МНПА також є значний шар квазі-дефініцій. У таких визначеннях дефінієнс не розкриває зміст дефінієндума (він семантично спустошений), а представляє собою посилання на іншу статтю або документ, у якому таке тлумачення подано в експліцитній формі:

In this Section “proposal” means a proposal made by the Council to the Secretary of State under Section 51.

Такі дефініції перебувають в основі відсильних і бланкетних статей, вони дають змогу уникнути інформаційного надміру та сприяють більшій чіткості складання документу.

До еталонних дефініцій можна віднести структури, в яких дефінієндум знаходиться у препозиції щодо дефінієнса, а корелят представлено дієсловом тотожності (еквівалентності), тобто, прямі розгорнуті визначення, в яких маркером тотожності є власне еквілайзер, а дефінієнс є семантично значущим. Такі дефініції кількісно превалюють в офіційних документах, оскільки відповідають вимогам максимально точного, однозначного їх тлумачення (42% всіх власне дефініцій).

Аналіз особливостей дефінітної квантифікації, зокрема особливостей забезпечення більшої або меншої точності дефініцій, виявив, що дефініції укладаються з широким використанням різних квантифікаторів, які дають змогу досягти необхідного ступеня конкретизації представленої інформації.

Квантори надають кількісну характеристику області предметів та ситуацій, на яку розповсюджується вислів, квантифікований за допомогою квантора. Вичерпними, максимально точними та об'єктивними в інтерпретаційних блоках можна враховувати лише ті дефініції, в яких є цифрові показники або еквівалентні їм числівники. В таких випадках можлива лише єдина версія тлумачення:

(6) In subsection (3) “period for consideration” means the period of forty days beginning with the day on which the order was made.

Оскільки дефініціями є судження, що розглядаються як тотожності між двома термінами, то квантифікація предиката дозволяє уточнити його об'єм за допомогою слів, що вказують на а) цільність та б) партитивність. Таким чином, квантори поділяються на дві групи: а) квантори цільності та б) квантори партитивності.

Як логічний оператор, що виражає ствердження цільності універсальності, квантор цільності у звичайному мовленні має словесні еквіваленти, тобто слова, схожі з ним за логічним смислом: every, all, whole, general, as a whole та ін.

Квантор цільності вказує на те, що та чи інша норма або термін має відношення до усіх суб'єктів або об'єктів даного класу або усіх вказаних референтних ситуацій:

(e) “Introduction from the sea” means transportation into a State of specimens of any species which were taken in the marine environment not under the jurisdiction of any State.

Квантор партитивності вказує на те, що лише деякі об'єкти або суб'єкти, а також ситуації відповідають даній нормі або представленій дефініції. Мовні елементи, що відповідають кванторам партитивності за логічним смислом, є неозначені займенники *some, somebody, something*, а також прислівники та прислівникові словосполучення, *partly, in part*, прикметник *particular* та ін. Дослідження виявило, що квантори цільності та партитивності нерідко зустрічаються у рамках одного речення. Це такі словосполучення, як *generally or to a special extent; wholly or partly; in whole or in part*. Наприклад:

1. Article 3.

When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed, or he has been pardoned <...>, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.

2. 3. If the advisory opinion does not represent in whole or in part the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.

Квантори цільності превалюють, а квантори партитивності, які не мають чіткої детермінації, зустрічаються не часто, оскільки роблять формулювання не чітко визначеними.

Як відомо, в лексикографії допустимі визначення з диз'юнкцією. Аналіз показав, що в міжнародних нормативно-правових актах превалюють єднально-розмежувальні варіанти диз'юнкції (A B) – 91%. Наприклад:

(2) “service provider” means: any public or private entity that provides to users of its service<...> and ii) any other entity that processes or stores computer data on behalf of such communication service or users of such service.

Для конкретизації в дефініціях використовуються рестриктиви, що вказують на наявність умов або факторів, коли набувають чинності ті або інші положення МНПА. Це такі слова, як *if, while, provided, unless*, словосполучення *in case of* та *in*. Число кондиціональних структур, що вводяться за допомогою указаних рестриktivів в інформаційно-інтерпретаційні блоки складає 48% всіх гіпотактичних конструкцій.

Таким чином, виявляється, що дефінітна квантифікація направлена на звуження сфери дії кінцевого інтерпретаційного потенціалу, зумовлюючи виключно одноваріантне тлумачення відповідної інформації.

Головні різновиди тлумачення МНПА і форми їх репрезентації

Аналіз специфічних особливостей та кореляції основних засобів адресатної інтерпретації МНПА, співвідношення лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, а також лінгво-ментальних засобів, які використовуються при вторинній інтерпретації, свідчать про те, що інтерпретаційні можливості вторинного інтерпретатора багато в чому обмежені змістами, що задаються вагомим інтерпретаційним масивом базового тексту документа. З цього випливає, що ступінь інтерпретаційних можливостей адресата є зворотно пропорційним ступеню жорсткості та категоричності запропонованих автором документа формулювань. За наявності об'ємних інтерпретаційних блоків і визначень (дефініцій) конкретизуючого характеру адресат фактично виконує лише логіко-технічні операції викриття закладених адресантом первинних змістів, що зумовлює значне звуження диференційної частини, яка становить область власне адресатної дискреції.

Існує розмежування тлумачення як психолінгвістичного аналізу базового тексту та тлумачення як роз'яснення, що потребує форми експліцитної фіксації такої діяльності та отримує належне оформлення у вигляді конкретних вторинних документів – рішень та постанов міжнародних арбітражних судів та трибуналів. Особливо необхідне тлумачення при реалізації права, у тому числі договірного, і

урахування впливу соціально-політичних факторів на загальні принципи тлумачення МНПА.

Незважаючи на домінуючу роль інформаційно-інтерпретаційного поля адресанта у межах первинного (базового) тексту, адресат також має певний оперативний простір для власних тлумачень. Нерідко області такої дискреції визначаються автором, тобто адресантом, на що вказують відповідні вербально-композиційні індикатори:

A court or tribunal <...> must take into account any – judgment, decision <...> of the European Court of Human Rights.

Крайню ліву позицію на шкалі “детермінованість – недетермінованість” юридичних термінів та нормативних положень у тексті МНПА займають дефініції із цифровими показниками або індикаторами-числівниками. У такому випадку первинні та вторинні тлумачення повністю збігаються, що створює зону перетину інформаційно-інтерпретаційного поля адресанта й адресата:

each party shall, not less than 14 days before the date fixed for the hearing, send to every other party copies of all documents <...> .

В інших випадках адресат може виходити із своїх професійних знань та інтерпретаційного досвіду, що, безсумнівно, й зумовлює неминучу частку суб'єктивності будь-якої інтерпретації.

Ефективність лінгвістичного тлумачення забезпечується комплексним підходом з урахуванням усіх аспектів тексту, як структурно-мовних, так і змістовно-логічних, а також екстралінгвістичних факторів, які містять запас інформації та інтерпретаційний досвід самого реципієнта-тлумача. Фахівці іноді не приділяють вербальній компоненті належної уваги, що зумовлює виникнення деяких помилок в процесі кінцевої інтерпретації.

Домінуючим засобом інтерпретації залишається контекстологічний аналіз, що передбачає ретельний лінгво-семантичний розгляд базового тексту, не виходячи за його межі і не враховуючи позатекстових факторів.

Лише як допоміжний при інтерпретації МНПА використовують інтертекстовий засіб, що дає змогу враховувати інформацію додаткових текстів (передтекста,

паралельних текстів, посттекстів). До поміжними також є екстралінгвістичні засоби: конвенціональний та соціально-політичний, коли сторони домовляються про ті або інші змісти, виходячи із загальних завдань, не спираючись на об'єктивні лінгво-семантичні реалії.

Вербально-логічні правила, що застосовуються під час вторинного тлумачення, та їх роль при забезпеченні смислової адекватності первинному тлумаченню є наступні:

-правило “простого (ясного) значення” (plain-meaning rule) (США) або “правило буквального тлумачення” (literal rule) (Великобританія). Фактично саме воно визначає контекстологічний підхід, що є основним за Віденською конвенцією 1986 р. Це правило вимагає, щоб значна кількість рішень, зафіксованих суддями, мала тлумачення лінгвістичного характеру, – про значення слів, які використовуються в базовому документі. Але у випадках, коли значення слова залишається нез'ясованим, треба звернутися до “структури” документа в цілому, тобто до макротексту;

-так зване “золоте правило” застерігає від надмірного дотримання правила “буквального тлумачення”, якщо останнє зумовлює виникнення абсурдних інтерпретацій:

Be strict in interpretation, but modify the construction when essential so as to avoid absurdity or inconsistency.

-за правилом “*eiusdem generis*” необхідно брати до уваги всі без винятку гіпонімічні елементи загального слова-гіпероніма. Але на практиці інтерпретатори нерідко порушують це правило, враховуючи лише частину елементів і таким чином звужуючи об'єм гіпероніма;

-за правилом “*noscitur a sociis*” термін (слово) можна зрозуміти, враховуючи його оточення. Але при застосуванні цього правила не виникає достатньої чіткості, оскільки контекст можна трактувати звужуючи або розширюючи його до зручної інтерпретатору межі, тобто неоднозначно.

-за правилом історичного значення інтерпретація слів МНПА повинна відповідати їх значенню на момент прийняття документа. Воно має свої недоліки

з причини постійних змін політико- правової ситуації та змін у тлумаченні термінів і терміносполучень;

-за правилом гендерної уніфікації значення особи чоловічого роду поширюється на особу жіночого роду, тобто особові та зворотні займенники чоловічого роду виконують функцію гендерного уніфікатора. Це фактично зумовлює появу юридичної фікції. Такий андрогенний принцип є поки що домінуючим в МНПА, хоч зустрічаються вже й варіанти з альтернацією:

he/she; he or she; (s)he;

-правило негативного контексту (*expressio unius est exclusio alterius*) засвідчує: вказівка на який-небудь суб'єкт позначає вилучення з ряду всіх інших можливих суб'єктів або об'єктів. Це правило використовується досить послідовно й унеможлиблює значне відхилення адресата від первинного змісту, бо автор вказує свої варіанти тлумачення;

-за правилом пунктуаційної іррелевантності при тлумаченні англомовних текстів не враховують пунктуацію. Таким чином, її розглядають як фактор особових преференцій адресанта. Це правило широко використовується, але є суперечним, бо може зумовити смислові викривлення;

-за правилом "pari material" (правило аналогії) відбувається зміна значення шляхом його розширення або редукції. Такий підхід вказує на інтертекстовий підхід та дає змогу впорядкувати термінологію документів одного напрямку, тим самим значно полегшуючи роботу вторинного інтерпретатора.

Незважаючи на недосконалість усіх вказаних правил, їх комплексне застосування дає вторинному інтерпретатору можливість досить адекватно інтерпретувати вихідний текст і, у першу чергу, в тій його частині, яка залишалась за межами первинного (адресантного) тлумачення.

Мова – це засіб, який допомагає порозумітися та обмінюватися інформацією людям різних професій та різних сфер діяльності. Виключенням не стала і сфера авіації. Як відомо, нині саме англійська мова виконує роль спільного засобу для спілкування між льотчиками та диспетчерами, офіційними представниками міжнародних організацій та представниками керівництва держав чи аеропортів. Але роль англійської мови саме в авіації є особливою, її важко переоцінити, адже від правильності її використання може залежати доля багатьох людей. Це стосується також і правильності вживання граматики як у фразеології радіообміну, так і в офіційних документах МОЦА. Останні слугують джерелом інформації, орієнтиром або навіть наказом до виконання для багатьох авіакомпаній світу та урядів різних держав. Непорозуміння, які можуть виникнути через неправильне трактування саме певних граматичних структур чи явищ, можуть, як довела і продовжує доводити практика, призвести до судових процесів, збитків, поганої репутації, недовіри до урядів держав чи авіакомпаній, а що саме головне – до фатальних наслідків. Саме тому ця тема є надзвичайно актуальною, але, як не дивно, не досить опрацьованою як з боку науковців, так і з боку керівництв авіакомпаній та урядів держав. Такий парадокс виник тому, що довгий час світом не визнавалась важлива роль мови у питаннях авіаційної безпеки та безпеки польотів. Проте події останніх років та аналізи записів «чорних ящиків» не залишили жодних сумнівів з цього приводу.

Найбільшим ініціатором розгляду мовних проблем є ІКАО. Вона поставила за мету стандартизувати усі рівні англійської мови для вжитку в авіаційній сфері, а також розробити правила, інструкції та рекомендації по застосуванню цих рівнів мови, створити програми для вивчення англійської мови персоналом та льотними екіпажами всіх країн світу, що мають відношення до міжнародних перевезень. Отже, найбільш цінною та достовірною (як з погляду теоретичного підґрунтя, так і з погляду практичних прикладів вживання всіх аспектів граматики) є спеціальна література ІКАО, що стосується саме мовного питання в авіації та надає чітких пояснень ролі англійської мови для авіації та вказівок по володінню нею для всіх країн світу. У 2004 році ця організація розробила так званий Доку-

мент ІКАО AN/453 Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements (Інструкція щодо втілення вимог ІКАО щодо професійного рівня володіння мовою). В цьому документі зазначені основні вимоги по використанню всіх рівнів мови; наведені приклади того, які конструкції та з яким значенням слід використовувати як у документації, так і під час радіообміну; подані приклади таких розмов та аналіз присутніх в них помилок. Проте, хоча цей документ є дуже цінним для введення стандарту вживання мови в цілому, його недоліком є те, що він не подає окремих рекомендацій та вказівок щодо перекладу різних конструкцій самих документів міжнародних організацій цивільної авіації, не розтлумачує усіх випадків використання різних граматичних явищ. Загалом документи МОЦА із зазначеного питання за призначенням та переважаючим стилем можна поділити на дві групи:

а) **Технічні видання.** Призначення – надання конкретної інформації, технічної специфікації, рекомендацій та технічних вимог до обладнання, систем, служб та повітряної техніки аеропортів, авіакомпаній, тощо. Такі документи тяжіють до стилю науково-технічної літератури. Ті з них, які подають необхідну інформацію та містять рекомендації або інструкції, є більш технічно вираженими та мають деякі відмінності від тих технічних документів, що містять вказівки, вимоги, стандарти та правила, адже останні мають відтінок формального офіційно-ділового стилю.

До них можна віднести такі видання та документи: Каталог аеронавігаційних карт (the Aeronautical Chart Catalogue), Метеорологічні таблиці для міжнародної аеронавігації (the Meteorological Tables for International Air Navigation), Технічні інструкції (Technical Manuals), Аеронавігаційні плани (Air Navigation Plans), Циркуляри ІКАО (ICAO Circulars), а також деякі з Додатків до Чиказької конвенції (Annexes). Серед них: Додаток 4 – Аеронавігаційні карти; Додаток 10 – Аеронавігаційні телекомунікації; Додаток 14 – Аеродроми.

Також слід звернути увагу на документи Міжнародної асоціації повітряного транспорту – ІАТА, яка, як ми зазначимо далі, переважно займається організаційними та юридично-фінансовими питаннями, проте все ж значну увагу приділяє

технічним аспектам авіації та повітряних перевезень. В її межах функціонують спеціальні технічні комітети. Наприклад, Engineering & Maintenance Committee (Комітет з технічних розробок та технічного обслуговування). Також підрозділи та робочі групи, наприклад, Aircraft Recovery Working Group (Робоча група з питань відновлення літаків), Aviation Fuel Working Group (Робоча група з питань авіаційного палива). Всі вони займаються технічними аспектами, такими як вироблення стандартів та рекомендацій з питань льотної придатності літаків, співпраці між виробниками для поліпшення міцності планерів літаків та надійності їх комплектуючих частин, можливості зменшення витрат на технічне обслуговування. Її документи слугують джерелом інформації для всіх авіакомпаній щодо всіх необхідних технічних нововведень. Серед таких документів можна назвати Maintenance Program Optimization Guidance Material (Посібник з оптимізації програми технічного обслуговування). Загалом можна сказати, що в межах IATA, окрім зазначеного вище комітету, функціонують ще такі основні комітети технічного напрямку: Operations Committee (Комітет з експлуатації літаків), що вже розробив Technical Operations Policy Manual (Посібник з правил технічної експлуатації) та Fuel Action Campaign (Кампанію з впливу палива), Environment Committee (Комітет із захисту навколишнього середовища) та певною мірою Cargo Committee (Комітет з питань вантажоперевезення).

Також сюди відносяться окремі документи Європейського управління з авіаційної безпеки EASA, деякі Parts (Парти), що замінили раніше чинні JARs (Об'єднані авіаційні правила), Директиви льотної придатності (Airworthiness Directives), Сервісні бюлетені (Service Bulletins), які містять певну кількість технічної інформації, але також містять елементи стандартизованої «офіційної» мови авіаційних документів.

Також цікавим з погляду поєднання ознак цих двох стилів є офіційний журнал Європейського співтовариства (Official Journal of the European Communities), що висвітлює питання європейської авіаційної спільноти. Він опубліковує такі нормативні акти, які були прийняті та є обов'язковими до виконання. Наприклад, Commission Regulation (EC) No 2042/2003 та Regulation (EC) of the European Par-

liament and of the Council No 1592/2002. Цікавим є те, що такі нормативні акти стосуються безпосередньо авіаційної сфери, тобто технічної сфери, але як і будь-який офіційно-діловий документ він містить ознаки однойменного стилю. Наприклад, перший документ містить типову преамбулу, а далі – технічний опис льотної придатності та технічного обслуговування літаків. Такі документи можна знайти на сайті EASA.

Слід зазначити, що більшість документів усіх МОЦА створюються у повній відповідності до вимог та рекомендацій ІКАО. Тому ми можемо стверджувати, що між зазначеними документами різних МОЦА є дуже багато спільного, і в мовному плані зокрема.

б) Офіційні документи. Призначення – інформування та юридичне закріплення певних принципово важливих аспектів. Безумовно, такі документи тяжіють до офіційно-ділового стилю; в них найбільше відчутна навмисна «стандартизація» мови. Це зроблено для досягнення однакового ефекту або впливу на людей різних країн. А саме – для однакового розуміння та однакової інтерпретації змісту документу. Перш за все серед цієї групи слід виділити Конвенцію з міжнародної цивільної авіації (Чиказьку конвенцію). Її метою є юридичне письмове підтвердження та обґрунтування легітимності існування ІКАО та основних моментів функціонування цивільної авіації у світі. Цей документ є найбільш яскраво вираженим зразком документів офіційно-ділового стилю, зокрема це одразу помітно у преамбулі до Конвенції. Хоча зазначена Конвенція і розглядає питання про аеропорти та аеронавігаційні засоби, все ж ми можемо стверджувати, що вона однозначно має формальний офіційно-діловий характер і дуже схожа за своїми мовними характеристиками з юридичними документами.

Також до цієї групи у повній мірі відносяться всі Додатки до Конвенції, що містять Стандарти та Рекомендовані практики, а отже слугують своєрідним офіційним «наказом до виконання» певних вимог по всьому світу. Окрім цього сюди можна віднести більшість Parts (Партів), які схожі за своєю функцією на Додатки до Чиказької конвенції: містять правила та вимоги, але чинні лише на регіональному рівні. Інформація, подана у вищезазначених документах, визнається необ-

хідною та/або обов'язковою до виконання, бажаною для використання в цілях безпеки авіації. Окрім цього існує дуже багато офіційних документів, зокрема угод, договорів, домовленостей, протоколів, звітів, усіх основних та допоміжних органів різних МОЦА. Наприклад, Асамблеї ІКАО, Ради ІКАО, Аеронавігаційної комісії та конференції, Комітету з авіатранспорту, Управління безпеки в авіації та інших.

Офіційно-діловими документами, що носять переважно юридичний характер, є багато документів ІАТА. Її документи стосуються правил та умов фінансових розрахунків між різними перевізниками, клірингу, координації тарифів та плати за перевезення, умов партнерських угод між різними авіакомпаніями. Серед таких документів можна назвати Збірник резолюцій ІАТА (Passenger Services Conference Resolution Manual). Крім того, слід зазначити, що в межах ІАТА діють такі комітети нетехнічного напрямку: Financial Committee (Фінансовий комітет), Industry Affairs (Комітет з управління справами галузі), Legal Committee (Юридичний комітет). Вони створюють документи з питань інфраструктури та перевірки аеропортів, управління повітряним рухом, страхування, оподаткування, спрощення перевезень, створення єдиних електронних квитків, безпеки, аудиту. Наприклад: the IATA Operational Safety Audit (IOSA) Programme (Програма ІАТА з аудиту безпеки експлуатації (ІАБЕ), IOSA Programme Manual (Посібник з програми ІАБЕ) та IOSA Auditor Handbook (Довідник аудитора ІАБЕ); Simplifying the Business (StB) projects (Проекти зі спрощення бізнесу) тощо.

Крім того знову вважаємо за доцільне наголосити, що більшість документів інших МОЦА, представлених у цій групі, створюються у повній відповідності до вимог та рекомендацій ІКАО. Тому між всіма ними є дуже багато спільного, і в мовному плані зокрема.

Окремо можна виділити офіційне видання ІКАО – журнал ІКАО, що видається шість разів на рік чотирма мовами та містить короткі звіти про діяльність організації та інформацію, що цікавить країни, що підписали угоду, та авіаційну спільноту. Цей журнал має ознаки переважно публіцистичного та офіційно-ділового стилю з певним вмістом наукового стилю. Слід зауважити, що деякі

статті, що друкуються у такому журналі, можуть ставати основою для створення Стандартів та Рекомендованих практик.

Цікавим є те, що, не дивлячись на тяжіння кожного з усіх перелічених документів до певного стилю, вони все ж мають дуже багато спільного, адже всі документи розробляються за однією концепцією (переважно з орієнтацією на рекомендації ІКАО), у одному напрямку та з однією метою – забезпечити надійне та безпечне функціонування авіаційної галузі. Усі перелічені документи слугували нам основним полем для проведення детального практичного дослідження та здійснення аналізу за обраною темою.

Щодо літературних джерел, які б мали теоретичний або теоретично-практичний характер та стосувалися безпосередньо обраної нами теми, то маємо сказати про їх недостатню кількість. Причиною цього, як ми вже зазначали вище, є недостатня кількість уваги до мовного фактору в авіації та недооцінювання ролі мови у сфері авіаційної безпеки. Поступово таке відношення до мови змінюється і різноманітні міжнародні організації, а перш за все ІКАО, співпрацюють у питаннях стандартизації мови для потреб авіаційної галузі та забезпечення необхідного рівня володіння англійською мовою всіма працівниками, які мають пряме відношення до авіації та авіаперевезень. Проте, переважна більшість праць та документів, які розробляються та видаються саме з мовного питання, націлені на інструктаж та проведення навчання серед льотного персоналу, диспетчерів та відповідального персоналу аеропортів з метою оволодіння ними необхідного рівня англійської мови та/або підвищення такого рівня. Питанню ж створення чітких правил та вимог до перекладу різноманітних документів міжнародних організацій цивільної авіації увага приділяється недостатньо.

Це можна пояснити тим, що ІКАО виділяє шість офіційних мов, які покликані слугувати засобом спілкування та надання інформації у визначених регіонах ІКАО. Україна належить до регіону, де офіційною мовою ІКАО є російська, тому всі важливі офіційні документи ІКАО перекладені саме російською. Цим фактом пояснюється відсутність достатньої кількості теоретичних праць, присвячених

особливостям перекладу граматичних аспектів таких документів саме з англійської мови на українську.

У багатьох може виникнути логічне запитання: навіщо взагалі потрібні переклади таких документів українською мовою, якщо переклади російською є офіційно затвердженими та загальнозрозумілими? Або: хіба не легше зробити переклад з російської на українську, ніж з англійської на українську?

Відповідь на перше запитання можна сформулювати так. Безумовно, російську мову в Україні розуміють всі, крім того такі документи не призначені для широкого загалу. Але, на наш погляд, українська мова як державна мова має право на повноцінне функціонування в усіх без винятку сферах життя та діяльності, а зокрема і в авіації. Крім того, раніше проблема перекладу таких офіційних документів українською мовою не стояла так гостро, тому і не виникало нагальної потреби створювати теоретичні праці з цього питання. Проте зараз вона є надзвичайно актуальною, адже, наприклад, судові процеси тепер проходять українською мовою, а такі судові процеси можуть стосуватися і різноманітних питань авіації. При розгляді таких судових справ мають наводитися посилання на відповідні офіційні документи певної міжнародної організації цивільної авіації та цитати з них. Цитати можуть наводитися російською мовою як офіційно затверджені переклади, але якщо виникне потреба пояснити зміст своїми словами або весь час спиратися на такі документи, або просто вільно орієнтуватися у такій тематиці українською мовою, то хіба не краще підготуватися до цього, опрацювавши такі документи у перекладі українською мовою? А для цього, перш за все, необхідно перекласти такі документи українською. Якщо переклади деяких із зазначених вище документів українською мовою й існують (зокрема, деякі переклади замовляло Міністерство юстиції України та Авіаційний департамент), але такі переклади недоступні для широкого загалу, а люди, що пов'язані з авіаційною галуззю та з міжнародними авіаційними організаціями зокрема, а також студенти, що вивчають авіаційну галузь, мають створювати свої переклади з посиланням та орієнтацією на такі офіційні, стандартизовані, затверджені переклади. А для цього,

перш за все, слід виробити чіткий, єдиний, стандартизований, офіційно затверджений підхід до перекладу таких документів українською мовою.

Щодо другого запитання, то ми вважаємо так: переклад цих документів з російської на українську робити не доцільно, адже при перекладі з англійської на російську вже були втрачені (нехай і невелика кількість) частина початкової інформації та відтінки деяких значень. А з кожним наступним перекладом на іншу мову не з тексту оригіналу, а з тексту перекладу, буде виникати все більша втрата важливих відтінків значень та змісту. Отже, на наш погляд, доцільно робити переклад українською мовою лише спираючись на текст оригіналу англійською мовою.

Як підсумок, хотілося б зазначити, що для вирішення цих спірних питань, на наш погляд, можливий такий варіант: російськомовний варіант залишається основним зразком для міжнародного використання, а паралельно з ним функціонує відповідний коректний переклад українською для задоволення внутрішніх потреб.

Незважаючи на окреслену вище проблему недостатності теоретичних праць із обраної теми, слід сказати, що мова офіційних документів МОЦА не є штучною або надто відмінною. Навпаки, вона базується та функціонує на основних теоретичних засадах науково-технічної літератури та офіційно-ділових документів у їх вдалому поєднанні. Тому для розгляду даної теми ми в повній мірі могли використовувати ґрунтовні теоретичні праці, що розглядають граматичні особливості перекладу саме НТЛ та літератури офіційно-ділового стилю.

Стиль документів міжнародних організацій цивільної авіації як фактор впливу на граматичні особливості перекладу

Вже давно відомо, що мова у різних текстах на будь-якому своєму рівні проявляється та функціонує не довільно і не однаково, а навпаки – за певними правилами, певною впорядкованою системою, з помітними та притаманними різним текстам відмінностями. Сукупність всіх цих норм та особливостей, характерних для

різних текстів, прийнято називати стилем. Зараз можна з впевненістю стверджувати, що саме стиль є потужним фактором впливу на мову та засоби її вираження. Те, що «дозволяє» використовувати один стиль, неприпустимо для іншого. Проте, не слід забувати, що досить часто можливе навмисне, або ж вимушене, змішування стилів для досягнення певного потрібного ефекту. Не виключенням є і стиль документів МОЦА.

Безперечно, вибір того чи того стилю перш за все обумовлений призначенням тексту та його цільовим читачем. Основним призначенням документів МОЦА є надання чіткої, достовірної, юридично закріпленої інформації, рекомендацій, правил, вимог; об'єктивний опис ситуації у авіаційній галузі, постановка задач та умов для їх вирішення; а найголовніше – створення чіткої зрозумілої структури для успішного і безпечного функціонування усієї авіаційної галузі та можливості уніфікованого здійснення регулярних, безпечних, економічно вигідних перевезень. Звичайно, цільовим читачем у такому випадку є люди, що безпосередньо пов'язані з виконанням такої діяльності, або люди, що юридично уможливають її виконання, а не широке коло пересічних громадян. У зв'язку з цим ми можемо стверджувати, що такі документи зазнають значного впливу як науково-публіцистичного стилю, так і офіційно-ділового стилю, а відповідно відображають і ті особливості та труднощі, що властиві кожному з них.

Отже, стиль документів МОЦА є синтезом, вдалим поєднанням у необхідній пропорції стилів науково-технічної літератури та офіційно-ділового стилю і відповідно усіх притаманних їм особливостей та характерних відмінностей. Саме тому не можна розглядати такі документи лише з позиції одного з цих стилів. Можна зробити умовну класифікацію усіх таких документів і поділити їх на ті, що ближче до технічних текстів, та ті, що ближче до офіційно-ділових текстів. Проте, нам знову хотілося б наголосити, що такий поділ є досить умовним. Адже авіація – це технічна сфера, тому навіть ті документи, що розглядають певні юридичні аспекти чи затверджують певні вимоги або правила, а отже тяжіють до офіційно-ділового стилю, не можуть уникнути певних описів предметів розгляду. А такими предметами найчастіше є аеропорти та їх обладнання, повітряні судна, їх

обладнання, системи та особливості експлуатації, тощо. Всі ці предмети розгляду є явищами науки і техніки. Отже, таким чином ми можемо стверджувати, що деякі документи МОЦА можуть містити елементи, притаманні текстам НТЛ. Відповідно, в такому випадку окрім впливу офіційно-ділового стилю вони зазнають впливу науково-публіцистичного стилю та відображають характерні для останнього особливості і, як результат, мають подібні до властивих такому стилю труднощі перекладу.

Окрім цього слід обов'язково зазначити, що обидва стилі перш за все є дуже формальними та слугують для надання інформації, а отже – мають багато спільного. Отже, спробуємо поглянути на документи МОЦА з позицій впливу науково-публіцистичного стилю та офіційно-ділового стилю. Спробуємо проаналізувати розбіжності та відмінності, що мають кожен із зазначених вище стилів, та узагальнити результати їх впливу, спираючись на фактичні та теоретичні матеріали.

Якщо розглядати документи МОЦА з погляду впливу на них науково-публіцистичного стилю, то слід зауважити, що питання перекладу НТЛ з мовознавчої позиції певний час викликало заперечення з боку спеціалістів різних галузей науки та техніки, серед яких була розповсюджена думка, що для перекладу достатньо мати елементарні знання іноземної мови і ґрунтовні знання у своїй специфічній науковій галузі. Але у наш час вже немає сумнівів, щодо необхідності глибокого лінгвістичного вивчення теорії та практики перекладу НТЛ. Звичайно, всі ці питання не можна розв'язати суто лінгвістичним шляхом, а необхідна співпраця з різними спеціалістами.

Нерідко навіть професійні перекладачі забувають, що слова та граматичні форми мають не одне значення. Граматика НТЛ – це все ж не звична граматики, яку ми використовуємо у повсякденному спілкуванні. Найбільша кількість грубих помилок трапляється через неправильне сприйняття елементарних граматичних форм, а не через "тонкі" граматичні нюанси. За аналогією з "псевдопростими" словами такі форми можна назвати "псевдопростими" граматичними формами, їх значення виявляться у контексті. До них можна віднести: п'ять функцій дієслова "to be", три функції дієслова "to have", функції дієслів "will", "should", "would", ін-

версію, безособові форми дієслів та інше. Звичайно, в основу стилю сучасної англійської НТЛ, а зокрема в основу мови саме технічних документів МОЦА, покладені норми англійської письмової мови, але з певними специфічними характеристиками у лексиці, граматиці та способі викладу матеріалу. Саме ці специфічні характеристики дозволяють нам говорити про особливість мови наукових текстів взагалі і текстів документів означених вище організацій зокрема, та про необхідність їх дослідження. Отже, звернемося до граматики як до однієї зі складових цих особливостей.

Основними відмінностями граматики НТЛ від звичайної граматики є: використання лише чітко встановлених у письмовій мові граматичних норм; широке застосування пасивних, безособових та неозначено-особових конструкцій; вживання у більшості випадків складносурядних та складнопідрядних речень, у яких превалюють іменники, прикметники та неособові форми дієслів; логічне виділення окремих членів речення за допомогою відходу від прямого порядку слів (інверсії).

Окрім того, як відомо, НТЛ має декілька градацій. Наукові та технічні тексти відрізняються один від одного не лише за віднесенням до певної галузі науки та техніки чи за ступенем їх спеціалізації, але й за окремими граматичними особливостями. Наведені вище граматичні приклади повністю стосуються монографій, статей, рефератів, підручників. Проте текст технічних довідників, каталогів, технічних звітів, специфікацій та інструкцій, а саме такі документи є найбільш розповсюдженими технічними документами міжнародних організацій цивільної авіації, може іноді вмішувати речення, в яких відсутній присудок (при перерахунку технічних даних) або підмет (якщо він зрозумілий з контексту). У технічних довідниках, наприклад, можна зустріти цілі уривки, що складаються з таких перерахунків. Технічні звіти, специфікацій та подібна література зазвичай створюються за певним шаблоном та містять спеціальну термінологію (лексико-граматичний шаблон).

НТЛ прагне якомога точніше описати та пояснити певні факти. Саме тому у ній превалюють іменники, прикметники та неособові форми дієслова, особові фо-

рми дієслова у ній зустрічаються у 2 рази менше, ніж у художній. Звичайно, у НТЛ також зустрічаються образні представлення, але вони приймають схематичну форму, форму моделі (а не самого предмета) і набувають логічного характеру висловлювання.

У відношенні синтаксичної структури речення англійські тексти науково-технічного змісту відрізняються своєю конструктивною складністю. Вони багаті на дієприкметникові та дієприслівникові звороти, інфінітивні та герундіальні звороти, а також на деякі інші суто книжкові конструкції.

Як ми вже визначили, основною формою речень у НТЛ є складносурядні та складнопідрядні речення. Це обумовлює широке використання складених прийменників та сполучників, неособових форм дієслова у ролі додатку чи обставини, інфінітивних та герундіальних зворотів. Особливо необхідно звернути увагу на абсолютні дієприкметникові конструкції з прийменником *with*. Такі конструкції полегшують та збагачують структуру речення, у яких вже присутня підрядність чи сурядність.

В англійській НТЛ особові форми дієслова дуже часто вживаються в пасивній формі, проте на це є вагомі причини. Як відомо, у НТЛ головна увага автора скерована на конкретні факти, які необхідно описати чи пояснити. Тим самим особистість автора відходить на другий план, а назви предметів та процесів висуваються на перше місце і, згідно твердого порядку слів англійської мови, стають підметами. Крім того, у сучасній НТЛ прийнято викладати матеріал не від першої, а від третьої особи і використовувати безособові та неозначено-особові конструкції типу: *it was decided, it has been found, it is necessary, it is urgent, care must be taken*. У науковій та технічній літературі дієслова в особовій формі зустрічаються у пасивних конструкціях приблизно в 6 разів частіше, ніж у художній літературі.

Як вже було зазначено, основним завданням НТЛ є передача інформації, повідомлення про факти, явища, події. Саме тому їй притаманний нейтральний, логічний, майже математичний спосіб викладення матеріалу, тобто формально-логічний спосіб. Саме він забезпечує найбільш повну та ефективну передачу інформації для дещо обмеженого кола читачів таких текстів. Можна сказати, що

стиль НТЛ є колективним або неіндивідуальним. Тоді нам стає зрозумілим, що викладення матеріалу в індивідуальному стилі, від першої особи, з використання великої кількості особових форм дієслова, порушить існуючий формально-логічний стиль, що був вироблений не одним поколінням для точної і чіткої передачі наукової та технічної інформації.

Спробуємо узагальнити і зробити спробу кількісно-процентного аналізу, спираючись на дослідження Л.Г.Орлової «Особливості стилю науково-технічної літератури у російській та англійській мовах (на матеріалі журнальних статей з авіаційної тематики)». У цій праці зазначено: «Іменники являють собою найбільші групи слів.... В науково-технічних текстах ... часто вживаються віддієслівні іменники». Щодо самих дієслів, то автор вважає, що модальні дієслова у науково-технічній літературі складають особливу групу. Зокрема: «Модальні дієслова складають найменш чисельну групу, оскільки науково-технічна література спрямована на об'єктивний виклад матеріалу, а не на відношення людини до фактів». Це, як ми матимемо змогу побачити далі при порівнянні, є однією з основних відмінностей між суто науково-технічними текстами та офіційно діловими текстами документів саме міжнародних організацій цивільної авіації. Також зазначається, що: «Найбільша група неособових форм дієслова ... представлена дієприкметниками. ... набір форм, що закінчується на –ing диференціюється як дієприкметник І та герундій». Цікавим є той факт, що найчисельнішу групу службових слів складають прийменники, якщо не рахувати артикля, а найуживанішими є прийменники “of” “to”. Щодо артикля, то він, за підрахунками автора, складає одну десяту частину всіх слів.

Щодо аналізу типів речень та типів присудків, то: «Найпоширенішим типом є двоскладне речення з предикативним ядром, представленим підметом і присудком». Крім того: «Англійський науковий стиль у 55% випадків віддає перевагу використанню складних речень, з них майже 45% – складнопідрядних». Також автор зазначає, що: «...широко використовуються різні засоби ускладнення речень: однорідні члени, вставні конструкції, дієприкметникові і дієприслівникові звороти, а також уточнюючо-видільні конструкції. При цьому лише 34% речень в англ-

лійському науковому тексті не мають ускладнюючих елементів». Крім того: «Вживання питальних і кличних речень вносить елемент експресивності та емоційності. Особливу увагу слід звернути на використання питальних речень, оскільки однією із важливих їх характеристик у науковому тексті є видільна функція». Це, як ми побачимо далі, також є однією з відмінностей між досліджуваними нами стилями, та знаходить своє відображення у документах, які ми розглядаємо. Також: «...широко використовуються неповні ситуативно-контекстуальні речення, в яких будь який опущений член може бути легко відтворений, якщо виходити із змісту цілого».

Крім цього автор зазначає, що: «Англійський науковий стиль широко використовує складений дієслівний присудок. Переважаюча більшість предикатів має форму теперішнього часу, майже четверта частина – форму минулого часу, і дуже незначна – майбутнього часу». Слід додати, що аналіз досліджуваних нами документів показав, що найуживанішими є зокрема часи Present та Past Simple, Present Perfect. Але при дослідженні таких документів, ми побачили, що вживання та переклад різних часових форм дієслів у зазначених документах не викликає труднощів та не надто відрізняється від їх вживання та перекладу у науково-технічній літературі, тому розглядати це питання більш детально недоцільно.

Ця інформація повністю підтверджується у текстах офіційного журналу ІКАО та майже повністю у текстах різних інформаційно-технічних бюлетенів, специфікацій та інших документах інформаційно-технічного спрямування.

Тепер перейдемо до розгляду документів, які нас цікавлять, з погляду впливу на них офіційно ділового стилю. Як стверджують вчені, для адекватного перекладу різних офіційно-ділових документів важливе правильне розуміння не лише термінів та виразів, але і всіх граматичних, синтаксичних структур, притаманних офіційно-діловому стилю. Хоча, мусимо визнати, що основна відмінність між текстами НТЛ та офіційно-ділових документів полягає все ж більше у лексиці. Отже, перш за все хотілося б відзначити, що офіційні документи різних МОЦА не можна вважати абсолютно однаковими за мовними ознаками. Адже всі організації різні за своєю орієнтацією, предметами дій, метою та цільовим читачем. А тому

кожен з їх документів вимагає вибору різних мовних засобів для відображення специфічної інформації кожного окремого документа кожної окремої організації. Такий фактор впливу на мову називають екстралінгвістичним. Як ми знаємо, МОЦА також є особливими за сферою своєї діяльності – технічна сфера авіації. Крім того кожна окрема організація із зазначеної вище групи міжнародних організацій має свої функції, цілі та навіть обов'язки. З цього випливає, що документи таких організацій можуть мати особливості, пов'язані як з науково-технічним стилем, так і з суто офіційно-діловим стилем. А це знову свідчить на користь нашого припущення про вплив обох стилів на такі документи.

Далі хочемо наголосити, що тексти офіційних документів значною мірою *стандартизовані*: це відноситься як до структури всього тексту (макроструктури), так і до способу організації окремих параграфів та речень (мікроструктури). На макрорівні офіційні документи чітко організовані. Вони зазвичай складаються з преамбули (або передмови), основної та заключної частин. Крім того таким документам притаманне існування так званих рамок (frames) – подібних за граматичною та лексичною структурою одиниць, які мають так звані слоти (slots), які заповнюються відмінною інформацією. Вони не обов'язково мають бути у вигляді пропусків на папері, хоча у випадку угод, контрактів або меморандумів це виглядає саме так, а можуть бути вже заповненими, якщо інформація відома та не потребує уточнення.

Ми також можемо відзначити неемоційність таких документів. В цьому вони теж подібні із НТЛ. Проте, як ми вже говорили, в останніх така неемоційність іноді переривається питальними та окличними реченнями, але, проаналізувавши тексти документів МОЦА, ми можемо сказати, що такі речення у них майже не зустрічаються. А для надання зовсім незначного відтінку емоційності в таких документах використовують відчутну кількість модальних дієслів, значення яких теж стандартизоване та відмінне від звичних значень таких модальних дієслів у НТЛ. Це є однією з основних особливостей текстів саме документів міжнародних організацій цивільної авіації.

Крім того, у текстах офіційно-ділових документів більше відчутна об'єктивність у викладенні матеріалу, адже вони не висувають гіпотези, не представляють власні судження, а логічно і об'єктивно описують факти. Цим можна пояснити відсутність речень такого типу: "Let us consider...", "Let us pass over to...". Загалом такі документи характеризуються логічністю, точністю, безособовістю викладу думок, що відображається у синтаксисі та різних граматичних категоріях. Це також спільна риса з НТЛ.

Щодо безпосередньо граматичних особливостей офіційно-ділового стилю, то визначне місце серед них посідають дієприкметники Participle I та Participle II та їх конструкції. Вважається, що такі звороти додають тексту більшої строгості та офіційності, ніж підрядні речення. Проте, поглянувши на тексти НТЛ та офіційно ділових документів, можна помітити, що зараз дієприслівникові та дієприкметникові звороти та підрядні означальні речення вживаються у майже однаковій кількості, з невеликою перевагою останніх у НТЛ та перших у офіційно ділових документах. Щодо інших типів речень, то слід звернути увагу зокрема на побудову преамбул. Вони складаються з одного складносурядного речення з декількома реченнями, що обумовлюють причину або мотивацію створення документа, та основного речення, яке зв'язує всі елементи речення та зазвичай стоїть у самому кінці. Такий вид зв'язку називають протиставним зв'язком (Adversative coordination). Всі елементи речення зв'язуються сполучником *whereas* (беручи до уваги, оскільки).

Окрім зазначених вище конструкцій офіційно-ділові документи багаті на інфінітивні та герундіальні конструкції, які також слугують для створення «ефекту складності та серйозності». Зокрема, щодо перших конструкцій, то значне місце серед них посідає так званий Infinitive of Purpose (інфінітив цілі), який часто обумовлює причину, мету, кінцевий результат. Також часто з інфінітивом вживаються такі конструкції: the Complex Object, the Complex Subject, і безпосередньо перфектний та пасивний інфінітив. Щодо герундіальних конструкцій, то вони можуть відігравати багато різних функцій у реченні, а відповідно і мати різний переклад.

Звичайно, слід також відмітити частотність вживання пасивного стану та відповідно особливості використання прийменників *by* та *with*; чітко визначені випадки необхідності вживання означеного чи неозначеного артиклів; надзвичайно важливу роль модальних дієслів саме у документах МОЦА; частотність вживання одних часових форм і невживання інших; інверсії, тощо.

Отже, розглянувши особливості кожного зі стилів, ми можемо дійти висновку, що все вищезазначене є безпосереднім відображенням впливу як офіційно-ділового, так і науково-публіцистичного стилів.

Особливості граматичних явищ та структур у документах міжнародних організацій цивільної авіації та можливі способи їх перекладу

Іменник та артикль

Як стає зрозуміло, граматичні труднощі при перекладі документів МОЦА трапляються як через певні відмінності у граматичних системах мов, так і через вплив двох стилів – науково-публіцистичного та офіційно-ділового у різній пропорції, залежно від призначення та теми кожного окремого документа. Кількість таких проблем і особливостей важко уявити, порахувати чи описати, адже навіть досвідчений перекладач часом може натрапити на незвичайний випадок чи складне поєднання декількох граматичних особливостей. Але так як існують проблеми, то мають існувати їх вирішення – за правилами, винятками або за неординарним сприйняттям чи інтуїцією перекладача.

Однією з основних специфічних особливостей англійської мови у порівнянні з українською є аналітичність, що обумовлює важливу роль правила «твердого порядку слів». В англійській мові підмет, присудок та додаток зазвичай стоять у певній послідовності один за одним і є основою речення. Обставини, як правило, стоять до чи після основи. Означення не має постійного місця у реченні і стоїть поруч із тим членом речення, який його потребує. Правило такого порядку слів є основним при перекладі з української мови на англійську. Проте, ми маємо мож-

ливість відходити від цього правила і використовувати зворотній порядок слів, тобто інверсію, у тих випадках, коли нам необхідно зробити логічний наголос на певному члені речення. В таких випадках особливо важливо звертати увагу на артикль, що стоїть поряд з тим чи тим словом. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне розглянути особливості вживання артиклів у документах МОЦА та можливості їх перекладу. Крім того, ми хотіли б наголосити, що питання про вживання та переклад чи не переклад артиклів у кожному окремому випадку є надзвичайно важливим саме для перекладу документів МОЦА. Адже артикль характеризує конкретність-неконкретність предмета, особи, явища, організації та визначеність-невизначеність їх кількостей. Відомі випадки, коли некоректність використання неозначеного артикля та відповідно некоректність його перекладу призвели до судової справи та збитків для України.

Отже, однією з основних проблем при перекладі іменників є проблема вживання артиклів в кожному окремому випадку. Існують різноманітні приклади проблематичності цього питання, проаналізувавши які можна дійти висновку, що випадки вживання як неозначеного артикля, так і означеного артикля, а також відсутність артикля можна класифікувати, виходячи, перш за все, із значення самого артикля та його функції.

Розглянемо випадки вживання та можливості перекладу неозначеного артикля *a (an)*. Перш за все, нам необхідно звернути увагу на його початкове значення *one (один)*, з чого стає зрозуміло, що даний артикль у множині не вживається, а також нерідко зберігає своє лексичне значення. Крім того слід відзначити, що при перекладі документів МОЦА в жодному разі не слід ігнорувати існування такого артикля поруч з іменником, а найважливіше – не слід ігнорувати можливість та варіанти його перекладу. Адже якщо в певному документі МОЦА перед певним словом вжито неозначений артикль, то в такому разі підкреслюється або невизначеність, або неконкретність поняття, або новизну поняття, або можливість вибору з певної кількості, або невизначена кількість, або загальний клас чогось. Саме тому у більшості випадків, коли все ж необхідно перекласти артикль та підкреслити одну із перерахованих характеристик предмета, слід обирати один з таких можли-

вих варіантів перекладу: *один з, де- який, будь-який, якийсь, певний, будь-хто, невизначений, кожний, жодний, один з невизначеної кількості, ще один, такий як, новий, неважливо який з, тощо.*

В цілому, ми повністю погоджуємося з думкою В.І.Карабана: “У більшості випадків неозначений артикль, який виконує суто граматичну функцію, не перекладається. Коли ж він має певне додаткове смислове навантаження, то перекладається ...”. Отже, найпершим значенням неозначеного артикля, яке у певних випадках потрібно перекладати, є значення “*один*” або “*один з*”. Хоча випадки такого перекладу не є досить частотними, все ж вони трапляються. Інколи це значення підсилюється іменником *single*:

- ...each of the contracting States parties to the dispute shall name a single arbitrator who shall name an umpire

- ...кожна з країн, що підписала договір, – сторін у спорі повинна призначити по одному арбітру, які призначать (одного) третейського суддю.

Часто переклад артикля з таким значенням можна опустити, адже він і так зрозумілий. **Наприклад:**

- A State which ceases to be a member of the International Civil Aviation Organization ...

- Держава, яка перестає бути членом (одним із членів) Міжнародної організації цивільної авіації...

Проте, як не дивно, найчастіше артикль з таким значенням замінюють на числівник *one*. **Наприклад:**

- Overpack. An enclosure used by a single shipper to contain one or more packages and to form one handling unit...

- Зовнішня упаковка. Тара, що використовується одним вантажовідправником з метою об'єднання одного чи декількох вантажних місць та утворення єдиної одиниці, що обробляється...

Слід зазначати, що вживання цього артикля у значенні «одиниця» перед такими числівниками як *dozen, hundred, thousand, million*, тощо не є типовим для офіційних документів, які ми досліджуємо, а більш притаманне технічним публі-

каціям. Натомість у зазначених документах такий артикль досить часто вживається у фразі *a number of* на позначення невизначеної кількості чогось:

- *A number of other fatal and non-fatal accidents appear in the ICAO ADREP which cite “Language barrier” as a factor.*
- *Відомості про певну кількість інших смертельних та не смертельних авіаційних випадків, які вказують на “мовний бар’єр” як один з факторів, надходять до ICAO через систему ADREP.*

У досліджуваних нами документах (як офіційно-ділового так і суто технічного спрямування) є велика кількість випадків вживання неозначеного артиклю перед іменником, що позначає певний прилад. Це пояснюється тематикою та сферою вживання цих документів. **Наприклад:**

- *Large aircraft means an aircraft, classified as an aeroplane with a maximum take-off mass of more than 5 700 kg or a multi-engined helicopter.*
- *Велике повітряне судно – це повітряне судно, що класифікують як літак з максимальною злітною масою більше за 5 700 kg або гелікоптер з багатьма двигунами.*

Крім цього, неозначений артикль має класифікуючу функцію, тобто він відокремлює один клас предметів від іншого. **Наприклад:**

- *“Product” shall mean an aircraft, engine or propeller.*
- *“Продукт” означає повітряне судно, двигун чи гвинт.*

Як відомо, порядкові числівники зазвичай вживаються з означеним артиклем. Проте, коли невідома загальна кількість предметів, дій, кроків і т.п., у досліджуваних нами документах вживається неозначений артикль. **Наприклад:**

- *However, it is important to recognize that it is only a first step.*
- *Проте, важливо визнати, що це лише перший крок.*

Не можна сказати, що використання неозначеного артикля після посилюючих часток та займенників типу *what, such, many, quite, so* є типовим для таких документів. Проте інколи такі випадки зустрічаються. **Наприклад:**

- *There are quite a number of things to consider when planning an approach.*

- Існує значна кількість моментів, які слід врахувати при плануванні заходу на посадку.

До того ж, існує багато сталих виразів та кластерів, де іменник вживається з неозначеним артиклем, деякі з таких виразів вживаються і в цих документах. **Наприклад:** *a considerable number, to a certain extent, a variety of, as a result, in such a way*. Але все ж найчастішими випадками вживання артикля **a (an)** у таких документах є його вживання у значенні **any** – **будь-який, якийсь**. Так підкреслюється неконкретність, неспецифічність предмета:

- *No state aircraft of a contracting State shall fly over the territory of another State...without authorization....*

- *Жодне державне повітряне судно будь-якої Держави, що підписала договір, не буде здійснювати польоти над територією іншої Держави...без дозволу...*

Хоча часто в таких випадках артикль не перекладають, але слід враховувати його значення. Окрім того, часто замість неозначеного артикля з таким значенням вживають займенник **any**, що перекладається відповідно:

- *Any State which finds it impracticable to comply in all respect with any such international standard or procedure...shall give immediate notification to the International Civil Aviation Organization....*

- *Будь-яка Держава, що вважатиме практично неможливим прийняття повністю будь-якого такого міжнародного стандарту чи процедури...буде негайно сповіщати про це Міжнародну організацію цивільної авіації.*

На відміну від неозначеного артикля означений артикль **the** має значення **that** – **той, цей, такий, зазначений, означений, (чітко)визначений, вказаний, конкретний, обраний, (вище)згаданий**, яке часто знаходить пряме відображення у перекладі. **Наприклад:**

- *The Section establishes the measures to be taken to ensure that airworthiness is maintained, including maintenance.*

- *Цей Розділ визначає ті заходи, яких треба вжити, щоб переконатися у збереженні льотної придатності, включаючи технічне обслуговування.*

Або:

- *Members of the Organization... shall... be suspended from the rights and privileges of membership in this Organization.*

- *Члени такої Організації... повинні ...бути позбавлені прав та привілеїв членства в цій Організації.*

Одразу зазначимо, що основна функція означеного артиклю у досліджуваних нами документах – конкретизуюча та видільна. Тому найбільше випадків саме такого вживання цього артиклю. **Наприклад:**

- *The purpose of the manual is...rather to serve as a guide.*

- *Призначення цього посібника - переважно слугувати підручником-довідником*

Крім того, означений артикль в таких документах постійно вживається при другій згадці про предмет, організацію, документ, тощо. В таких випадках він може не перекладатися. **Наприклад:**

- *The Council shall...establish an Air Navigation Commission...The Council shall consider recommendations of the Air Navigation Commission...*

- *Рада повинна створити Аеронавігаційну комісію... Рада має враховувати рекомендації Аеронавігаційної комісії....*

Цікавим також є те, що в таких документах артикль **the** досить часто вживається перед назвою мови. **Наприклад:** *in the English language, in the English, French and Spanish languages*, тощо. Але в таких випадках обов'язково слід звертати увагу на контекст.

Частим є і вживання означеного артиклю у значенні **всі (ці)**. **Наприклад:**

- *The principles are largely transferable to other language training programs.*

- *Всі ці принципи можна в значній мірі застосувати до інших навчальних мовних програм .*

Щодо числівників, то означений артикль найчастіше вживається з порядковими числівниками. **Наприклад:** *the first important feature, the second sentence in Annex 10*. Інколи він також вживається з кількісними числівниками, позначаючи точну кількість об'єктів. **Наприклад:** *the top 250 four-word clusters – 250 найуживаніших чотирьохсловних кластерів.*

Окрім цього, у таких документах вживається багато таких кластерів або кліше, або стандартних фраз, в яких постійно вживається означений артикль: *at the request, for the purpose, for the reason of, of the same class, as the latter prescribes, the rate of, in the middle of, to the end of, in the case of, the fact that, the only thing that, within the framework of, in the terms of, in the interest of etc.*

Ще раз підкреслимо, що означеному артиклю властиво виділяти предмети з цілого класу йому подібних. У таких випадках можна використовувати для перекладу слова *даний, згаданий, зазначений*. **Наприклад:**

- *The Agency, the Commission and the other Member States shall be notified of any such exemptions...*

- *Агенція, Комісія та інші зазначені держави-учасниці повинні бути проінформовані про будь-які з таких виключень...*

Щодо випадків вживання нульового артикля, то слід зазначити, що відсутність артикля перед іменником означає, що іменник виражає дане поняття в узагальненому вигляді, без його індивідуалізації. Взагалі для документів МОЦА відсутність артикля властива для іменників трьох типів: для наукових та технічних термінів, для іменників на позначення речовини чи маси, для іменників, що виражають абстрактні поняття, за умови, що всі ці іменники не потребують означеного чи неозначеного артикля, залежно від ситуації та контексту, а також часто для іменників у множині. Щодо термінів на позначення речовин, то вони переважно вживаються без артикля, особливо якщо перед ними не стоїть прикметник:

- *One accident involving fuel exhaustion.*

- *Один авіаційний випадок через повну витрату палива.*

Окрім того, іменники типу *water, light, air, steam, ice, icing, snow, wind, cloud, hail, volcanic ash, jetstream, gust, pressurization, visibility, vibration, ozone* зазвичай теж вживаються без артикля.

Отже, проаналізувавши різні документи МОЦА та розглянувши різні випадки вживання артиклів, ми дійшли висновку, що в таких документах, так само як і в НТЛ, артиклі можуть мати або не мати додаткового семантичного навантаження, а відповідно – перекладатися або не перекладатися. Випадки використання то-

го чи того артиклю в цих документах також багато в чому співпадають з випадками їх використання в НТЛ. В цілому можна сказати, що основні функції артиклів у документах, які ми досліджуємо, це конкретизація – не конкретизація та індивідуалізація – не індивідуалізація. В залежності від контексту одне й те ж саме слово може потребувати одного з артиклів або не потребувати жодного. Тому при перекладі таких документів слід пам'ятати про можливі випадки вживання артиклів, їх основне граматичне та можливе додаткове семантичне навантаження.

Активний та пасивний стани. Особливості вживання прийменників by та with

Як відомо із загальних правил граматики, стан – це категорія дієслова, що вказує на відношення суб'єкта чи об'єкта до дії. Відповідно, активний стан (The Active Voice) показує, що підмет є активним, а пасивний стан (The Passive Voice) вказує на пасивність підмета. Твердий порядок слів англійської мови зумовив широке розповсюдження пасивного стану та часте вживання перехідних дієслів. Відомо що, у НТЛ пасивний стан дуже розповсюджений. Але він так само широко застосовується й у всіх документах МОЦА (у тих, що мають переважно офіційно-діловий характер, і тих, що мають більш технічне спрямування). Це обумовлено трьома причинами:

- по-перше, у документах такого роду не прийнято описувати дію від імені першої особи;
  - по-друге, вживається багато дієслів, що вказують на дію, реакцію чи процес, які є перехідними;
  - по-третє, такі документи вимагають чіткого, стислого викладу матеріалу.
- Крім того пасивний стан підкреслює, що сама дія важливіша, ніж діяч.

Як ми вже зазначали, у досліджуваних нами документах дуже розповсюдженим є вживання пасивного стану. При цьому слід зазначити, що найчастіше вживаються такі часові форми як Present Simple Passive, Present Perfect Passive та Past Simple Passive. *Наприклад:*

- *The aircraft is maintained in an airworthy condition.*

- Літак підтримується у стані льотної придатності.

Дуже розповсюдженим є застосування пасивного стану для речень, фраз або словосполучень типу: *the provisions are approved* – ці положення ухвалюються, *the standards are adopted* – стандарти затверджуються, *it is recognized as necessary* – це визнано необхідним, *it is intended for* – це призначено для, *it is concerned with* – це стосується; тут розглядається, *the application is regarded as* – застосування розцінюється як, *it is designed for* – це розроблено для, *this is applied to* – це застосовують для, *it is often said* – часто стверджують, *it is required* – потрібно, вимагається, *it is hoped* – сподіваються на; вважається, *the person is qualified to* – особа допущена до, *the operator is duly authorized* – експлуатант належним чином вповноважений, *the check has been completed* – було виконано перевірку.

Безумовно, слід враховувати таке широке розповсюдження в англійській мові пасивних конструкцій і по можливості при перекладі зберігати відтінок пасивності. У більшості випадків при перекладі буде превалювати саме такий підхід, хоча інколи є змога обирати пасивний або активний стан при перекладі:

- *This list is adapted to aviation by Jane Wills.*

-а. Цей перелік адаптовано до авіаційної сфери Джейн Віллс.

-б. Джейн Віллс адаптувала цей перелік до авіаційної сфери.

Цікавим є те, що крім вживання у реченнях активного та пасивного станів окремо, нерідко в таких документах можна зустріти випадки вживання обох станів в одному реченні. Така комбінація активного та пасивного станів може стосуватися як одного так і різних предметів, організацій, осіб тощо:

- *This was recognized by the ICAO Assembly which adopted in 1986 Resolution A-26 on Flight Safety and Human Factors.*

- Це було визнано Асамблеєю ІКАО, яка у 1986 році ухвалила Резолюцію А-26 «З безпеки польотів та людських факторів».

Або:

- *The disciplines include, but are not limited to: engineering, psychology, physiology, medicine, sociology and anthropometry.*

-Такі дисципліни включають в себе машинобудування, психологію, медицину, соціологію, антропометрію, але тільки цим не обмежуються.

Не можна сказати, що схожість форм пасивного та зворотного станів в українській мові є суттєвою проблемою при перекладі, бо зазвичай відповідну форму можна зрозуміти, спираючись на контекст. Але, як слушно наголошує А.Л.Пумпянський: “Правильний переклад має суттєве значення, оскільки помилка може призвести до сильного перекручування змісту...”. **Наприклад:**

-*The pressure decreases.* [31; 38]

-*Тиск знижується(сам).*

-*The pressure is decreased.* [31; 49]

-*Тиск знижується (членом екіпажу).*

Загалом, ми погоджуємося з В.І.Карабаном, який стверджує, що форми пасивного стану дієслова можна перекладати кількома способами:

1. Неозначено-особовою формою дієслова (форма 3-ї особи множини, зворотна форма на “-ся” та форма на “-но”, “-то”). **Наприклад:**

- *In its place the SI unit of force, the Newton is used.*

- *Замість неї в системі СІ використовується (використовують) одиницю вимірювання сили – ньютон.*

Або:

- *Training and testing were seen as necessary.*

-*Навчання та тестування було визнано за необхідне.*

2. Неозначеною формою дієслова. Особливо цей спосіб перекладу підходить для умовних підрядних речень, модального дієслівного присудка з пасивним інфінітивом (останні дуже часто зустрічаються у текстах документів МОЦА). **Наприклад:**

- *When the aircraft is leased, the responsibilities of the owner are transferred to the lessee, if it is stipulated in the registration document.*

- *Коли повітряне судно відається в лізинг, то всі зобов'язання від власника перейдуть до орендаря, якщо обумовити це у реєстраційному документі.*

Або:

- *Additional improvements are needed and can be achieved.*
- *Додаткові вдосконалення потрібні, і їх можна досягти.*

Окремо хочемо звернути увагу на одну з особливостей пасивного стану – вживання прийменників **by** та **with**. Як відомо, діюча особа чи предмет вводяться до пасивної конструкції за допомогою вищезазначених прийменників. У випадку документів МОЦА діячами найчастіше виступають: самі організації, їх робочі органи, групи, бюро, підрозділи, комісії, комітети, держави, робочий персонал, льотно-технічний склад, експлуатанти, тощо.

Слід зазначити, що у досліджуваних нами документах переважно вживається прийменник **by**. Хоча питання про те, в яких випадках слід вживати прийменники **by** та **with**, ще інколи викликає запитання у науковців. Вважається, що прийменник **by** потребує питання «*ким?*» і відноситься до живих предметів, а прийменник **with** потребує питання «*чим?*» і відноситься до неживих предметів. Проблема може виникнути тоді, коли у реченні вказані діяч і знаряддя дії. Зазвичай діяч вводиться у речення прийменником **by**, а знаряддя – прийменником **with**. Проте, в залежності від того, чи сприймає автор даний додаток як діяча чи як знаряддя дії, ці прийменники можуть вживатися у однакових функціях. До іменників на позначення неживих предметів, які зазвичай вживаються у таких документах (а також і в НТЛ) з прийменником **by**, можна віднести слова типу: *method, process, way, change, transformation, reaction, adhesion, attaching, connection, coupling, analysis etc.*

Щодо вживання прийменника **with** на позначення неживого предмета та знаряддя дії, то такі випадки зустрічаються переважно у документах технічного спрямування, в інструкціях з технічного обслуговування, в інструкціях з експлуатації або виконання польотів, тощо, але вони можуть зустрічатися також і в Додатках до Чиказької конвенції, які мають відповідні завдання та тематику. Отже, як ми вже зазначали, прийменник **by** найчастіше вживається з назвами організацій, їх робочих органів, тощо. **Наприклад:**

- *The principles described in this Notice may also be applied by an organization to their own internal investigation of incidents.*

- Принципи, що описані в даній Пам'ятці, можуть також бути застосовані будь-якою організацією для проведення свого власного внутрішнього розслідування авіаційних пригод.

Або:

- *Compliance with all requirements must be shown by assessment or analysis, supported, where necessary, by tests.*

- *Відповідність усім вимогам має бути доведена оцінюванням чи аналізом, підтвердженими, де це потрібно, тестами.*

Прикладом вживання прийменника **with** може бути наступне:

- *This Digest is concerned principally with Cockpit Resource Management.*

- *Цей дайджест в основному присвячено програмі «Організація ресурсів кабіни пілотів».*

Хоча вважаємо за потрібне знову підкреслити, що вживання прийменника **with** не є досить частотним у документах МОЦА, зустрічається він переважно у технічних описах та інструкціях.

Підсумовуючи розгляд даного пункту, хочемо сказати наступне: у всіх документах МОЦА, незалежно від їх призначення та специфіки, широко розповсюджене використання пасивного стану як з супровідним використанням прийменників **by** та **with**, так і без них. Окрім того в одному реченні можуть поєднуватися активний та пасивний стани як по відношенню до одного предмету, так і по відношенню до різних предметів. Найчастіше вживаються такі часові форми як Present Simple Passive, Present Perfect Passive та Past Simple Passive. Переклад пасивних конструкцій має декілька основних способів та зазвичай труднощів не викликає. При їх перекладі бажано зберігати відтінок пасивності і передавати його одним із зазначених у даному пункті роботи способів.

Модальні дієслова та їх основні значення

Коли ми розглядали особливості впливу науково-публіцистичного стилю на документи МОЦА, ми зазначали, що переважна більшість науковців вважає, що НТЛ не повинна містити надто багато яскраво виражених відтінків модальності. Хоча модальні дієслова, як один з основних способів її вираження, можуть бути присутні в наукових текстах, але не надто багато. Дійсно, якщо говорити про тексти НТЛ взагалі, то часто ми можемо помітити у них певний відтінок модальності. О. Зверєва дає таке визначення модальності: “Модальність – вираження певною категорією відношення змісту висловлювання чи дії до дійсності”. Проте, переходячи до дослідження цього питання саме у текстах документів МОЦА, одразу хочемо наголосити, що у більшості таких документів модальність, виражена за допомогою модальних дієслів, яскраво помітна та має дуже важливу функцію – наголошувати або на обов’язковості, або на бажаності, або на рекомендації, або на можливості дії, тощо. Вважаємо за необхідне ще раз підкреслити, що саме модальні дієслова відіграють надзвичайно важливу роль у досліджуваних нами документах та саме вони відрізняють такі документи з-поміж інших документів суто офіційно-ділового або технічного характеру.

Цей факт теж можна пояснити значною стандартизацією мови таких документів. Кожне модальне дієслово у таких документах має своє, абсолютно чітко визначене значення та функції. Такі значення не надто суперечать загальним значенням модальних дієслів, але все ж мають певні відмінності. Саме ІКАО як організація, що ухвалює стандарти та рекомендації, запропонувала затвердити за кожним модальним дієсловом чітке значення та функції. Це було зроблено з метою уникнення плутанини під час створення різних документів різних організацій та з метою уникнення довільного трактування різних модальних дієслів під час перекладу документів. Слід відмітити, що усі модальні дієслова, які ми розглянемо далі, широко використовуються у документах різних МОЦА як з простим інфінітивом активного стану, так із інфінітивом пасивного стану, але дуже рідко з перфектним інфінітивом. Отже, за зазначеною вище домовленістю модальні дієслова набули таких значень та функцій, а відповідно і способів перекладу:

1. Модальне дієслово *shall* вживається на позначення обов'язкової до виконання дії, закону, норми (*obligatory, mandatory*). Таке модальне дієслово є найсильнішим за своїм значенням серед інших модальних дієслів, хоча це не так властиво йому у НТЛ. Дієслово *shall* постійно вживається у Стандартах ІКАО, у Додатках до Чиказької конвенції, у конвенціях, протоколах, угодах, також у подібного роду документах ІАТА, Європейського управління з авіаційної безпеки як офіційно-ділового, так і технічного характеру, якщо такий документ вказує на обов'язковість виконання. Це модальне дієслово вживається з простим інфінітивом активного та пасивного станів. Цікавим є те, що, хоча воно і має зазначені вище значення і мало б перекладатися сполученням слів «слід», «необхідно», «потрібно» «має», «зобов'язаний», «повинний» та неозначеної форми дієслова, але більшість випадків вживання такого дієслова (наприклад, у Конвенції) перекладається у російськомовному відповіднику формою дієслова у майбутньому або теперішньому часі. *Наприклад*: «*имеет право*», «*будет применяться*» (Статті 3 та 7 Чиказької конвенції). На наш погляд, у деяких випадках все ж таки слід зберігати та передавати одне зі значень такого модального дієслова при перекладі. *Наприклад*:

- *The Council shall elect its President for a term of three years.*

- Рада повинна обирати свого Президента терміном на три роки.

Або:

- *His seat shall be deemed vacant and it shall be filled by the State which he represented.* [40; 22]

- Його місце вважається (вважатиметься) вакантним та має (повинно) бути зайняте державою, яку він представляв.

2. Модальне дієслово *must* також вживається на позначення обов'язковості чи сильної необхідності дії, але у таких документах воно вважається менш категоричним за дієслово *shall*. Дієслово *must* розцінюють переважно як наполегливу рекомендацію. Цікавим є те, що таке дієслово вживається переважно у документах більш інформативного, ніж законодавчого характеру. Тобто у журналах МОЦА (якщо тільки вони не містять витяги із стандартів), у дайджестах, циркулярах,

Документі 9835 AN/453, тощо. Хоча вони зустрічаються і в Додатках або в Чиказькій конвенції (в останньому документі воно зустрічається лише декілька разів і переважно з пасивним інфінітивом). Модальне дієслово **must** також часто вживається з простим інфінітивом активного та пасивного станів і може перекладатися сполученням слів «слід», «потрібно», «варто», «необхідно» та **неозначеної форми дієслова**, інколи з додаванням підсилюючих слів на зразок «обов'язково», «безперечно»:

- *It must also be kept in mind that commercial jet transport accidents are only the tip of the iceberg.*

- *Обов'язково потрібно пам'ятати, що авіаційні випадки з комерційними реактивними літаками – це лише вершина айсберга.*

Або:

- *Native speakers must ensure that their variety of English is comprehensible to the international aeronautical community.*

- *Носії мови повинні впевнитися, що їх варіант англійської мови є зрозумілим для міжнародної авіаційної спільноти.*

Щодо модальних дієслів **have to**, **ought to**, які зазвичай теж вказують на необхідність або вимушеність, на зобов'язання до виконання дії, то слід зазначити, що у документах, які ми досліджуємо, вони вживаються надзвичайно рідко.

3. Модальне дієслово **should** має значення бажаності, необхідності, доцільності дії або рекомендації, поради. Воно постійно зустрічається у Рекомендованих практиках та Додатках до Чиказької конвенції, інколи у самій Конвенції та в більшості різних документів МОЦА. Воно також вживається як з простим інфінітивом активного стану, так із інфінітивом пасивного стану і може перекладатися сполученням слів «повинно», «слід», «варто», «бажано», «рекомендовано», тощо та **неозначеної форми дієслова**. **Наприклад:**

- *It should be remembered that medicine and physiology are among the many other important sources of Human Factors knowledge.*

- *Варто пам'ятати, що медицина та фізіологія – це лише декілька з-поміж інших важливих джерел знання про Людські фактори.*

Або:

- *Pilots and controllers should avoid jargon, ...and idiomatic expressions.*
- *Пілотам та диспетчерам слід (бажано) уникати жаргону, ...та ідіоматичних виразів.*

Щодо модального дієслова ***need to***, яке теж виражає необхідність, потрібність певної дії, то воно у таких документах вживається в основному в документах інформативного характеру, але також такі випадки можна зустріти і в Додатках до Чиказької конвенції та у самій Конвенції. ***Наприклад:***

- *The President need not be selected from among the representatives of the members of the Council.*
- *Президента не обов'язково потрібно обирати з представників членів Ради.*

4. Модальне дієслово ***may*** вживається у досліджуваних нами документах досить часто і вказує на можливість виконання дії, на дозвіл, на право когось або чогось на певну дію, а також інколи на припущення. Це дієслово постійно вживається у дайджестах та циркулярах ІКАО, у Додатках до Чиказької конвенції та у самій Конвенції, у журналах різних організацій, рідше у інших офіційних документах. Вживається воно з простим інфінітивом активного та пасивного станів і може перекладатися поєднанням слів «***мати право***», «***могти***», «***мати змогу***», «***можливо***», ***тощо та неозначеної форми дієслова:***

- *The Council may study any matters affecting the organization and operation of international air transport...*
- *Рада має право вивчати будь-які питання, що впливають на організацію та виконання міжнародних повітряних перевезень...*

Або:

- *...its registration may be changed from one State to another.*
- *...Держава реєстрації [повітряного судна] може змінюватись.*

5. Щодо модального дієслова ***might***, то воно переважно вказує на припущення або можливість дії. Випадки його вживання можна зустріти у дайджестах, циркулярах, у Документі 9835 AN/453, у Чиказькій конвенції, деяких Додатках та інших документах. Воно також вживається з простим інфінітивом активного та па-

сивного станів і може перекладатися поєднанням слів «*могти*», «*могло б*», тощо *та неозначеної форми дієслова* та підсилюватися словами «*вірогідно*», «*певно*», «*можливо*». **Наприклад:**

- *Its relationship with the human sciences might well be linked to that between engineering and the physical sciences.*

- *Його зв'язок з науками про людину певно можна було б порівняти зі зв'язком машинобудування та фізичних наук.*

Або:

- *Other useful techniques might include computerized instruction, preparatory work for classroom instruction...*

- *Іншими корисними методами можуть бути навчання за допомогою комп'ютерів, підготовча робота для викладання в аудиторії...*

6. Модальне дієслово **can** вживається на позначення можливості, здатності до виконання дії або можливості появи певного результату. Слід зазначити, що переважно воно зустрічається у дайджестах, циркулярах, журналах, тобто у документах інформативного характеру, але також і в Конвенції та Додатках до неї. Воно, як і всі зазначені вище дієслова, теж вживається як з простим інфінітивом активного, так і пасивного станів. Переклад зазвичай може бути таким: «*могти*», «*бути здатним*», «*вміти*», «*мати змогу*», *тощо* **плюс неозначена форма дієслова**, підсилення додатковими словами зазвичай не потрібно. **Наприклад:**

- *English-speaking organizations can invest in the development of high-quality, aviation-related English language learning materials.*

- *Англомовні організації мають змогу вкладати кошти у створення високоякісних навчальних матеріалів з орієнтацією на англійську мову у авіації.*

Або:

- *An aircraft cannot be validly registered in more than one State...*

- *Занесення повітряного судна у реєстр більш ніж однієї Держави не може вважатися дійсним...*

7. Модальне дієслово, або радше складний модальний присудок, **to be to**, який в основному вказує на повинність, очікування або вимушеність дії з певним

натяком на майбутній час, вживається у означених документах рідко, хоча інколи такі випадки все ж таки можна зустріти. **Наприклад:**

- *The type of operation under which the flight is to be conducted...*
- *Умови експлуатації згідно яких (за якими) має виконуватися політ...*

Проте його переклад не викликає труднощів і не надто відрізняється від його перекладу в НТЛ, тому ми не будемо на ньому зупинятись більш детально.

8. Щодо модального дієслова **would**, то маємо відмітити, що воно теж не є дуже частотним, хоча воно все ж зустрічається у документах різних МОЦА. Як відомо, воно може вказувати на ймовірність, припущення, можливість. Переважно дієслово **would** використовується як форма непрямого способу дієслова і вказує на умовність, тобто у якості часток «**би**», «**б**» при перекладі. Також його значення можна підкреслити парентетичними словами «**вірогідно**», «**ймовірно**», «**мабуть**», коли це потрібно. Інколи таке дієслово може вказувати на неминучість дії та перекладатися **особовою формою дієслова** у поєднанні зі словами «**безперечно**» чи «**обов'язково**». Це дієслово також може вживатися з неперфектним інфінітивом активного та пасивного станів. **Наприклад:**

- *This would enable the full potential of such system to be utilized in managing errors.*
- *Це, безперечно, дозволить використовувати весь потенціал даної системи у процесі подолання помилок.*

Або:

- *In order that the root causes of maintenance errors can be addressed using a system that would complement, not supplant the two systems for reporting maintenance errors.*
- *Для того, щоб основні причини помилок у ТО могли направлятися за допомогою системи, яка б доповнювала, а не заміняла, дві системи, що на даний час використовуються для повідомлення про помилки у ТО.*

Отже, як підсумок, хочемо зазначити, що модальні дієслова у поєднанні з пасивним інфінітивом використовуються надзвичайно часто, у деяких документах навіть частіше за модальні дієслова з активним інфінітивом. Наприклад, у Циркулярі ІКАО лише на 3 сторінках ми нарахували 14 випадків такого вживання. Окрім цього можемо сказати, що найчастіше вживаються такі модальні діє-

слова як *shall, should, must, may, can*. Це можна пояснити тим, що більшість документів таких організацій призначенні для впровадження стандартів, правил, рекомендацій, інструкцій, надання порад для нормального функціонування авіаційної сфери, а не для висунення припущень, гіпотез чи теорій. Звичайно, призначення кожного окремого документа різне, а тому і частотність вживання кожного окремого модального дієслова у різних документах буде різною.

Інфінітив та його основні функції у реченні

Як відомо, великого розповсюдження у НТЛ, а також у різноманітних офіційно-ділових документах, набули безособові форми дієслова, серед яких одним із найуживаніших є інфінітив. Не виключенням стали і документи МОЦА. Дійсно, інфінітив та інфінітивні звороти зустрічаються у всіх зазначених документах, незалежно від призначення, характеру та цільового читача, адже інфінітив повністю відповідає вимогам таких документів: стислість, інформативність, логічність, безособовість викладу. Зазначимо, що переклад інфінітиву залежить перш за все від його функцій у реченні, від його призначення. Окрім цього, цікавим є те, що, згідно проведеного нами аналізу, переклад та функції інфінітиву мало чим відрізняються від його перекладу та функцій у НТЛ та в інших офіційно-ділових документах, хоча певною відмінністю є те, що у досліджуваних нами документах постійно вживається простий інфінітив активного та пасивного станів, а перфектний інфінітив майже не вживається. Саме тому ми вважаємо доцільним лише перерахувати способи його перекладу, показати його функції у реченні та навести приклади. Отже, зазвичай інфінітив та інфінітивні звороти у документах МОЦА виконують такі функції та можуть перекладатися наступними способами:

1. Функція підмета:

а) неозначеною формою дієслова, особливо у конструкціях з формальним підметом **it** та смисловим підметом-інфінітивом. Такі конструкції є дуже поширеними у досліджуваних нами документах. **Наприклад:**

- *It is important to examine not just what happened, but why it happened.*

- Важливо дослідити не лише що тра- пилось, але й чому це трапилось.

б) іменником у функції підмета, хоча такі випадки є не дуже поширеними.

Наприклад:

- *To communicate without impediment is no trivial task.*

- *Спілкування без перешкод – це не просте завдання.*

2. Функція присудка. Зазвичай в такому випадку інфінітив перекладається неозначеною формою дієслова. **Наприклад:**

- *All pilots and controllers need to understand that an imperfect tool such as language requires the utmost care in its use.*

- *Всім пілотам та диспетчерам необхідно зрозуміти, що такий недосконалий інструмент як мова потребує надзвичайної уваги до свого використання.*

Або:

- *The purpose of this manual is not to provide a comprehensive language training education...*

- *Мета цього посібника – не надавати комплексну програму з вивчення мови...*

3. Функція додатка. Зазвичай в такій функції інфінітив перекладається неозначеною формою дієслова. **Наприклад:**

- *Human Factors seeks to optimize the performance of people by the systematic application of the human sciences.*

- *Концепція людських факторів прагне покращити виконання людьми своїх обов'язків шляхом систематичного застосування різних наук про людину.*

4. Функція обставини мети. Це характерно для так званого **Інфінітива цілі (Infinitive of purpose)**, який вказує на мету, причину, потребу. Саме така функція є однією з найбільш розповсюджених функцій інфінітива у документах МОЦА. Особливо часто інфінітив у такій функції вводиться у речення за допомогою словосполучення **in order to** (особливо часто – *in order to comply with*). В такому випадку доцільно перекладати інфінітивну групу за допомогою підрядного речення зі сполучниками **«щоб», «для того, щоб»:**

- *In order to get an accurate weather report for your destination, you should contact the aerodrome directly.*

- Для того, щоб отримати точне метеорологічне зведення щодо вашого місця призначення, слід зв'язатися безпосередньо з аеродромом.

5. Функція **обставини наслідку**. В такому випадку інфінітивну групу теж можна перекласти за допомогою підрядного речення зі сполучниками «**щоб**», «**що**». Але варто зазначити, що в такій функції у документах, які ми розглядаємо, інфінітив вживається вкрай рідко. **Наприклад:**

- *The language has not once been the main cause of accidents to ignore its importance.*
- *Мова вже не раз була основною причиною авіаційних випадків, щоб ігнорувати її важливість.*

6. Функція **означення** може перекладатися неозначеною формою дієслова, підрядним реченням або особовою формою дієслова у якості присудка. Цікавим є те, що інфінітив у функції означення часто вживається для вказування на дію у майбутньому. Особливо часто для цього використовується саме пасивний інфінітив.

Наприклад:

- *There are a lot of checks to be carried out in a short time.*
- *Є багато перевірок, які потрібно виконати за короткий проміжок часу.*

7. У випадку безособового звороту, на зразок **it is possible/important + for + smth/smb + to do smth**, інфінітив може ставати частиною підрядного речення зі сполучником «**щоб**». Сам інфінітив трансформується у форму **умовного способу дієслова-присудка**. Проте випадки вживання таких конструкцій також не є досить частотними у досліджуваних нами документах. **Наприклад:**

- *It is necessary for a trainee to have sufficient motivation.*
- *Необхідно, щоб людина, яка проходить навчання, мала достатню мотивацію.*

В цілому вважаємо за потрібне підкреслити, що випадки вживання інфінітиву та його зворотів у документах МОЦА не викликають значних труднощів при перекладі, адже такі випадки багато в чому схожі на їх відповідники в НТЛ. Інфінітив є розповсюдженим граматичним явищем у досліджуваних нами документах, проте деякі з його функцій у реченні (такі як функція присудка, підмета та обставини мети) зустрічаються частіше, а інші – менш розповсюджені. Постійно вжи-

вається як простий інфінітив активного, так і пасивного станів. Перфектний інфінітив майже не вживається.

Дієприкметники Participle I та Participle II та варіанти їх перекладу

Як відомо, певною особливістю англійської мови, а надто мови НТЛ та мови офіційно-ділових документів, є часте використання дієприкметників Participle I та Participle II. Не виключенням є і документи різних МОЦА. Проаналізувавши випадки такого вживання обох дієприкметників, ми дійшли висновку, що вони дуже схожі на випадки їх використання у НТЛ. А відповідно – способи перекладу також мають багато спільного. Слід сказати, що основна проблема при вивченні та перекладі Participle I та Participle II та їх груп – це правильно вирізнити їх у тексті, зокрема не сплутавши з герундієм Participle I, та правильно визначити їх функцію у реченні, адже саме вона обумовлює вибір того чи того варіанту перекладу. Зазвичай у граматиці вирізняють дієприкметник I активного та пасивного станів, дієприкметник II лише пасивного стану й перфектний дієприкметник активного та пасивного станів. Цікавим у випадку документів МОЦА є те, що переважно вживаються дієприкметник I активного стану та дієприкметник II, дещо рідше вживаються дієприкметник I пасивного стану, перфектний дієприкметник активного та пасивного станів. Особливості також помітні в функціях, які виконують такі граматичні явища. Отже, розглянемо вживання окремо дієприкметника I та дієприкметника II, їх функції у реченнях та варіанти перекладу більш детально.

Відомо, що дієприкметник I може виконувати у реченні дві основні функції – **обставини та означення**. Проаналізувавши тексти різних документів МОЦА, ми дійшли висновку, що такий дієприкметник у зазначених функціях використовується дуже часто, з певною перевагою останньої. Як відомо з теорії перекладу НТЛ, у **функції означення** дієприкметник I може перекладатися: відповідною часовою особовою формою дієслова (зокрема на «-ся»), часто у складі підрядного речення; активним та пасивним дієприкметником; прикметником; іменником; інколи прислівником. Зазначимо, що при перекладі документів МОЦА частіше за

все доцільно застосовувати саме перший спосіб, рідше другий, інші застосовуються рідко. Наведемо найтипівіші приклади його вживання та найпоширеніші способи їх перекладу.

1. Дієприкметник I у функції означення перекладається **особовою формою дієслова у складі підрядного означувального речення зі сполучниками «що», «який»:**

-*Each contracting State undertakes to insure the prosecution of all persons violating the regulations applicable.*

-*Кожна Держава, що підписала договір, передбачає забезпечувати покарання всіх осіб, які порушують чинні правила.*

«Класикою» таких документів є словосполучення «*contracting State*». Воно постійно вживається у Чиказькій конвенції, всіх Додатках, документах ІАТА та інших означених документах. Як ми бачимо, воно також перекладається особовою формою дієслова у складі підрядного означувального речення.

2. Також дієприкметник I у такій функції можна перекладати **активним дієприкметником:**

-*It shall be acceptable to throttle back the operating power-units during recovery from the stall.*

-*Допускається дроселювання працюючих двигунів при виводі літака зі звалювання.*

3. Як не дивно, але інколи активний дієприкметник I може перекладатися **пасивним дієприкметником:** *continuing airworthiness* – *подовжена льотна придатність* [47; 1].

4. Дієприкметник I у функції означення перекладається **прикметником:**

- *Fuel, lubricating oils...shall be exempt from custom duty...*

-*Пальне, змащувальні матеріали...мають звільнитися від мита...*

5. Інколи дієприкметник I можна перекласти **прислівником:** *concerning the ownership* – *стосовно приналежності, relating to* – *відносно* (або підрядним реченням – *що відносяться до*), *behavior of aeroplane following a stall* – *поведінка літака після звалювання*.

6. Дієприкметник I у функції означення перекладається **іменником**:

- *In order to respond to increasing concerns over the health...*

- *Для того, щоб відповідно відреагувати на підвищення занепокоєння з приводу здоров'я...*

Як відомо, дієприкметник I у **функції обставини** може перекладатися: неозначеною формою дієслова у складі підрядного речення; особовою формою дієслова у складі підрядного речення; дієприслівником недоконаного виду; іменником з прийменником. Наведемо приклади найпоширеніших способів перекладу дієприкметника I у зазначеній функції.

1. Дієприкметник I у функції обставини найчастіше перекладається **дієприслівником недоконаного виду**. Дуже часто в такій функції вживається дієприкметник *including*.

- *Starting from the approach configuration...*

- *Починаючи цей маневр у конфігурації заходження на посадку...*

2. У означених документах дуже часто дієприкметник I у функції обставини, а точніше дієприкметниковий зворот, вводиться сполучником **when** та перекладається **прийменниково-іменниковим словосполученням**:

- *Each contracting State, when undertaking search for missing aircraft, will collaborate...*

- *Кожна Держава, що підписала договір, при здійсненні пошуків зниклого повітряного судна буде співпрацювати...*

3. Дієприкметник I у функції обставини може також перекладатися **особовою формою дієслова у складі підрядного речення**:

- *The like uniform conditions shall apply to the use... of all air navigation facilities, including radio and meteorological services...*

- *Подібні однакові умови повинні застосовуватись до використання... всіх аеронавігаційних засобів, що включають радіо та метеорологічні служби...*

Проте найпомітнішою особливістю усіх зазначених документів, що містять офіційно-ділові частини юридичного характеру (преамбули, підписання конвенцій, протоколів, тощо), є вживання перфектного дієприкметника I активного ста-

ну з залежними словами, який перекладається **дієприслівником доконаного виду**, та перфектного дієприкметника I пасивного стану, який може перекладатись **дієприкметниковим зворотом**.

-The undersigned governments having agreed on certain principles and arrangements...

- Уряди, що підписалися нижче, досягли згоди у прийнятті деяких принципів та заходів...

Або:

-The undersigned plenipotentiaries, having been duly authorized, sign this Convention...

- Повноважні представники, належним чином вповноважені, підписують дану Конвенцію...

Також у таких документах можна зустріти Абсолютну конструкцію з дієприкметником I, яка частіше присутня у документах з технічними описами та умовами функціонування певної авіаційної техніки. Вона переважно перекладається словосполученням на зразок «**за умов...**», «**при...**», «**попри...**»:

-When aeroplane is made to approach a stall, with all power-units operating...

-У випадку наближення літака до звалювання, за умови роботи всіх двигунів...

Щодо дієприкметника II, то він також виконує у реченні 2 основні функції – **обставини та означення**. Хоча в НТЛ частотність його вживання у обох функціях майже однакова, але в документах МОЦА остання використовується значно частіше за першу. Майже на кожній сторінці будь-якого з таких документів можна зустріти не менше 4-5 таких випадків. Зазвичай у **функції означення** (ліво- і правостороннього) дієприкметник II може перекладатися прикметником, пасивним дієприкметником, іменником (часто віддієсловним) або особовою формою дієслова у складі підрядного речення. Слід зазначити, що всі ці способи використовуються при перекладі майже у однаковій кількості, з невеликою перевагою першого та другого. Отже, дієприкметник II у функції означення перекладається **прикметником** у всіх наступних словосполученнях, які є частинами повноцінних речень: *detailed case studies – детальне вивчення випадків, unexpected situation –*

неочікувана ситуація, limited range of functions – обмежене коло функцій, applied linguistics – прикладна лінгвістика, directly required facilities – безпосередньо необхідні засоби.

Дієприкметник II у функції означення може перекладатися **пасивним дієприкметником** у таких словосполученнях, які є частинами повноцінних речень: *computerized instructions – комп'ютеризовані інструкції, standardized English language – стандартизована англійська мова, a text drawn up in the English language – текст, укладений англійською мовою, document issued by the State – документ, виданий державою, types of aircraft authorized for use – типи літаків, дозволені для використання, comprehensive review aimed at the identification of deficiencies – комплексна перевірка, націлена на виявлення дефектів.*

Також дієприкметник II у зазначеній функції може інколи перекладатися **іменником**: *the continued validity of an air operator certificate – продовження терміну дії сертифіката експлуатанта, increased pressure for non-native English users – підвищення тиску на не носіїв англійської мови.*

Нерідко такі випадки можуть перекладатися **особовою формою дієслова у складі підрядного речення. Наприклад:**

-Description of the types of operations authorized.

- Опис польотів, які дозволяється виконувати.

Або:

- ...and other skills discussed in the awareness phase ...

- ...та інші навички, що були обговорені на «етані поінформованості»...

Окрім того, інколи сам дієприкметник II може взагалі не перекладатися: *other emergency equipment provided for individual use – інше аварійно-рятувальне обладнання індивідуального використання.*

Вважаємо, що наведені приклади у повній мірі підтверджують значну частотність використання такого дієприкметника у функції означення у документах, які ми розглядаємо.

Щодо вживання дієприкметника II у **функції обставини**, то, як відомо за теорією перекладу НТЛ, такі випадки можуть перекладатися особовою формою діє-

слова у складі підрядного речення, діє- прикметниковим зворотом або іменником. Проте, згідно аналізу різних документів МОЦА, ми можемо відмітити, що у такій функції дієприкметник II вживається набагато рідше, ніж у функції означення. Частіше за все він вводиться у речення сполучником (найчастіше – *as*) та вказує на посилання (на певні пункти, статті тощо). Такий зворот може стояти як на початку, так і в середині речення:

- *...as described below, the CAA would expect the employer to act reasonably...*

- *...як показано далі, Управління цивільної авіації очікує від роботодавця відповідних дій...*

Або:

- *This is the text of the Article as amended by the 21st Session of the Assembly...*

- *Це текст даної Статті з внесеними до неї 21-шою Сесією Асамблеї поправками...*

Спираючись на наведені вище приклади та коментарі до них, ми можемо зробити висновок, що такі граматичні явища як дієприкметник I та дієприкметник II у повній мірі властиві різним документам МОЦА, більше того – постійно у них вживаються. Перевага надається дієприкметнику I активного стану та дієприкметнику II. Значною особливістю суто офіційно-ділових частин таких документів є вживання перфектного дієприкметника I активного стану, який перекладається дієприслівником доконаного виду, та перфектного дієприкметника I пасивного стану, який перекладається дієприкметниковим зворотом. Всі зазначені дієприкметники допомагають зробити викладення матеріалу логічним та стислим; виконують у реченні функції означення та обставини, з певною перевагою першої функції; можуть перекладатися декількома основними способами, що описано вище у даному пункті. Окрім цього, можна сказати, що при правильному визначенні функції кожного з дієприкметників особливих проблем з їх перекладом не виникає, адже вони мають багато спільного з відомими випадками свого вживання в НТЛ, а спосіб їх перекладу обирається залежно від контексту.

Можливі функції герундія та варіанти його перекладу

Ще однією особливістю англійської мови в цілому є герундій, який інколи називають віддієслівним іменником. Герундій досить часто вживається у текстах зовсім різного стилю, зокрема у НТЛ та офіційно-ділових документах. Вживається він також і в документах МОЦА. Одразу хочемо зазначити, що ми поставили за мету проаналізувати саме частотність вживання герундію у досліджуваних документах та частотність вживання кожної з його можливих функцій у реченні, які обумовлюють можливі варіанти його перекладу. В результаті дослідження ми дійшли висновку, що сам переклад герундію не викликає значних труднощів, адже всього існує декілька способів його перекладу: (віддієслівним)іменником (часто з прийменником); неозначеною формою дієслова; особовою формою дієслова (у складі підрядного речення); дієприслівником; прикметником. Проте саме частотний аналіз показав цікаві результати. В середньому на кожні **двадцять п'ять** сторінок тексту (аналізувалися різні документи) було **тридцять вісім** випадків вживання герундію. З них у **тринадцяти** випадках герундій вживався у функції **обставини**, у **сімнадцяти** – у функції **дodatка**, у **чотирьох** – у функції **підмета** та у **чотирьох** – у функції **означення**. Як ми бачимо, основними функціями герундія у таких документах є функції обставини та додатка, хоча є випадки його вживання й у функціях підмета та означення.

Слід підкреслити, що основною проблемою при дослідженні вживання герундія у таких документах є не його переклад, а правильне визначення його функції у реченні. Інколи є досить складні випадки, коли функцію герундія можна трактувати і як означення, і як додатка, в залежності від того, як поставити питання. Також труднощі може викликати ідентифікація складних форм герундія – пасивного та перфектного герундія, які схожі на форми дієприкметника І. Але слід відмітити, що складні форми герундія вживаються у документах МОЦА досить рідко. Отже, проілюструємо найтипівіші випадки вживання герундія у різних функціях з можливими варіантами перекладу.

1. Герундій у функції **підмета** переважно перекладається іменником:

-*Voting in Council.*

-Голосування у Раді.

2. Герундій у функції **означення** вживається у наступних словосполученнях, що є частиною речень, і в основному перекладається прикметником й іменником: *preferred training vehicle* – навчальний засіб, *якому надається перевага*, *alternate reporting mechanism* - альтернативний механізм для повідомлення про помилку, *safe operating procedures* - відповідність правилам безпечної експлуатації, *speaking and listening skills* – навички говоріння та слухання.

Саме в такій функції інколи можна зустріти складну форму герундія – пасивний герундій. **Наприклад:**

- *No aircraft capable of being flown without a pilot shall be flown without a pilot...*

- *Жодне повітряне судно, яке здатне здійснювати польоти без пілота, не повинно здійснювати польоти без пілота ...*

3. Герундій у функції **обставини** переважно вводить у речення прийменником та найчастіше перекладається дієприслівником недоконаного виду й іменниково-прийменниковим словосполученням:

- *In electing the members of the Council, the Assembly shall give adequate representation to the States...*

- *Обираючи членів Ради, Асамблея повинна забезпечити достатнє представництво Державам...*

- *It is hoped that by sharing such data...*

- *Сподіваємось, що шляхом обміну такими даними ...*

4. Герундій у функції **додатку** найчастіше перекладається (віддієслівним) іменником або неозначеною формою дієслова (часто у складі підрядного речення). Слід зазначити, що у такій функції найчастіше зустрічаються такі слова як *landing, understanding, meeting, taking, discharging, entering, departing, reducing, reporting, carrying, flying*. **Наприклад:**

- *Each contracting State ...may require any aircraft...to effect a landing...*

- *Кожна Держава, що підписала договір, ... може вимагати від будь-якого повітряного судна...здійснити посадку...*

Або:

- *Biology and its subdiscipline are necessary for understanding...*
 - *Біологія та її субдисципліна необхідні для того, щоб зрозуміти...*

Отже, провівши аналіз, ми можемо стверджувати, що герундій досить часто використовується у документах МОЦА. Його переклад не викликає значних труднощів при правильному визначенні його функцій у реченні. Основними функціями герундія є функції обставини та додатка, рідше функція підмета та означення. Часто герундій вводиться у речення за допомогою прийменника. Вживання цього граматичного явища майже не залежить від теми та призначення документа, відповідно воно зустрічається у всіх основних документах МОЦА.

Умовний спосіб та частотність його вживання

Умовність, або радше існування умови, вираженої будь-яким граматичним способом, безумовно, притаманна НТЛ та в певній мірі притаманна офіційно-діловим документам (особливо контрактам чи угодам). Проте даним пунктом нашої роботи ми поставили собі за мету з'ясувати: чи присутній умовний спосіб, існування умови взагалі, у документах МОЦА? Спочатку ми спрямовували хід свого аналізу на пошук «класичного» умовного способу, тобто Conditional Sentences. Проте в процесі дослідження ми з'ясували, що саме такий «класичний» умовний спосіб не є поширеним у зазначених документах: ми зафіксували лише близько двох десятків таких граматичних конструкцій. Цікавим є те, що переважно вживається Conditional I та Conditional II, тобто виражається переважно реальна (інколи дещо нереальна) умова, що відноситься до майбутнього чи теперішнього часу, а нереальна умова по відношенню до минулого часу майже не зустрічається. Основне навантаження на вираження умови лягає на модальні дієслова, зокрема на дієслова *would* та *should*, часто умова вводиться у речення за допомогою сполучників *if*, *unless*, *provided*. Відмітимо, що існування «класичних» умов притаманне переважно документам, які описують технічні моменти: умови функціонування техніки, здійснення посадок, пояснення дії сил (особливо у Додатку 5, що присвячений одиницям виміру). Також слід зазначити, що сам переклад таких граматич-

них явищ труднощів не викликає, адже більшість форм умовного способу (чи непрямих способів дієслова) подібні за своїм значенням та функцією, а тому і мають подібний переклад: формою умовного способу дієслова (тобто минулим часом, переважно з часткою «би»); інфінітивом; дієсловом у теперішньому чи майбутньому часі дійсного способу, тощо. Отже, наведемо приклади речень різного типу, що виражають певну умову, та їх можливий переклад.

Прикладом типового умовного речення, що відноситься до **майбутнього часу** може бути наступне:

- *If an Organization voluntarily elects to share with the CAA the details of a specific occurrence, the CAA will not disclose the name of the person...*

- *Якщо певна організація добровільно вирішить ознайомити САА з деталями окремого випадку, то САА не розголошуватиме імені такої особи...*

Прикладом умовного речення, що містить форми дієслова у **минулому часі**, може бути наступне:

- *If vectors were shown, the distinction between energy and torque would be obvious.*

- *Якщо б було можливо зобразити це за допомогою векторів, то різниця між енергією та обертаючим моментом була б очевидною.*

Як ми вже зазначали, часто може вживатися сполучник **unless**, а замість дієслова would може вживатися **should**:

- *Individuals should not attract punitive action unless the act was intended to cause deliberate harm...*

- *До осіб не мають застосовуватися каральні дії окрім випадків, коли дія була спрямована на спричинення навмисної шкоди...*

Також часто можна зустріти випадки, коли умова стоїть у середині речення. Тобто є майже вставним реченням:

- *This has usually meant the force that, if applied to the body, would give it an acceleration equal to the local acceleration of free fall.*

- *Це зазвичай означало силу, яка, якщо прикласти її до тіла, надасть йому прискорення рівного місцевому прискоренню вільного падіння.*

Певною особливістю є вживання безсполучникових речень, що зазвичай починаються дієсловом **should** та є прикладом **інверсії**:

- *Should a MEMS be included in an Exposition, it will not be subject to auditing...*
- *Якщо MEMS буде включено до Огляду, то вона не підлягатиме перевірці...*

Проте, як ми вже зазначали, найчастіше зустрічаються випадки використання умовного способу саме з дієсловом **would**:

- *Certainly it would not be possible for a State to introduce CRM only on the basis of the information presented.*
- *Звичайно, для будь-якої Держави було б неможливо запровадити програму CRM лише на базі представленої тут інформації.*

Або:

- *This would enable the full potential of such a system to be utilized in managing errors.*
- *Це дозволить використовувати весь потенціал даної системи у процесі подолання помилок.*

На завершення слід сказати, що не можна говорити про повну відсутність умовного способу у документах МОЦА. Адже наше дослідження та наведені вище приклади показують, що обмежене використання «класичного» способу у вигляді Conditional Sentences не доводить обмежене використання такого способу в цілому. У зазначених документах зустрічаються речення, що виражають певну умову, а для її вираження можуть використовуватися різні вищезгадані способи. Хоча перевага все ж надається модальним дієсловам, переважно would та should. Також при її вираженні можуть застосовуватися різні сполучники та інверсія. Загалом такі випадки не викликають значних труднощів при перекладі, якщо правильно оцінити, на який час вказує така умова та правильно підібрати її часовий відповідник у мові перекладу.

Вимоги до перекладача документів міжнародних організацій цивільної авіації

Як вже було сказано, вже досить давно йде суперечка про те, чи взагалі можливий адекватний переклад з однієї мови на іншу. Зрозуміло, що для досягнення цієї мети при перекладі кожного окремого стилю чи жанру літератури можуть бути використані окремі засоби. Якщо говорити, наприклад, про переклад НТЛ, то перекладач такої літератури повинен добре володіти не лише відповідними мовами та тематикою текстів, але й науковим мисленням та логічними категоріями. Найчастіше до перекладача НТЛ висуваються дві вимоги: а) переклад має бути чітким, передавати саме те, що міститься в оригіналі – не більше, не менше; б) у перекладі має бути зрозумілість і чіткість – не залежно від ступеню чіткості оригіналу. Але, якщо говорити про переклад саме документів МОЦА, то слід підкреслити, що переклад таких документів – це не менш складна, відповідальна, навіть творча робота, плід багатолітньої дослідницької роботи у сферах мови та авіації. Для виконання такої роботи обов'язково потрібно, щоб перекладач мав дуже високу кваліфікацію: вільно володів мовою як науково-технічної літератури, так і мовою офіційно-ділових документів різного характеру, а крім того, був обізнаний з авіацією, з усіма її технічними та юридичними аспектами.

Багато науковців стверджують, що стати гарним спеціалістом у перекладі теоретично можливо лише у межах однієї певної спеціальності. Отже, перекладач документів МОЦА має займатися перекладом саме у авіаційній сфері все своє життя? На наш погляд, це не зовсім так. Окрім текстів на авіаційну тематику слід звертати увагу і на найрізноманітніші офіційно-ділові документи. Адже документи МОЦА містять елементи, що притаманні як НТЛ, так і офіційно-діловим текстам. Окрім того, ми вважаємо, що переклад документів МОЦА є дуже відповідальним завданням, кожне слово має бути виваженим, щоб уникнути неоднозначності та зайвих інтерпретацій. Звичайно, в ідеалі для створення такого перекладу необхідна співпраця з людьми, які створили ці документи, щоб розтлумачувати незрозумілі моменти, а також з фахівцями у сфері авіації, щоб пояснювати особ-

ливі технічні нюанси. Але варто пам'ятати, що навіть досвідчений у конкретній галузі науки чи техніки спеціаліст не зможе зробити адекватний переклад, не знаючи лексичних та граматичних закономірностей, які закладені в основі англійської мови та відображені у текстах документів міжнародних організацій цивільної авіації.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можемо сказати, що перекладач документів МОЦА повинен цікавитися усіма юридичними та технічними аспектами авіаційної галузі, вільно володіти мовами оригіналу та перекладу, орієнтуватися як у загальних, так і у тонких граматичних аспектах, створювати чіткий, зрозумілий текст перекладу, який буде відображати всю подану інформацію та найважливіші відтінки значень будь-якої лексичної чи граматичної структури. Перекладач повинен вміти обирати з-поміж декількох варіантів перекладу найкращий, який буде найточніше передавати зміст висловлювання та якнайкраще відповідатиме контексту та завданню кожного окремого документа міжнародних організацій цивільної авіації.